

צפונות

צפונות ועיונים על עניני הפרשה והמועדים
יו"צ ע"י בני החבורה דקהילת אשי ישראל

פרשת ויקרא
זכור - פורים
תשפ"ד
גליון קי"ז

גליון פורים מורחב

דין משלוח מנות בבשר, יין ושאר משקין

רבינו הגר"א ליברמן שליט"א

ז"ל הרמב"ם פ"ב הל' מגילה ה"ט"ו (וכן הוא לשון השו"ע ס' תרצ"ה ס"ד) וכן חייב אדם לשלוח שתי מנות של בשר או שני מיני תבשיל או שני מיני אוכלין וכו', ומלשונו נראה שאין יוצאין במשקה. אלא דבמשנ"ב שם בשו"ע כתב דלאו דוקא נקט השו"ע ל' אוכלין דשתיה בכלל אכילה. אמנם מתוך דברי הגר"א משמע דדוקא נקט אוכלין שפירש דמקורו של דברי הרמב"ם משום דמנות פירושו בשר, כדמשמע ממתניתין ביצה יד; ולפ"ז שתיה אינו בכלל, דשתיה הוא בכלל אכילה אבל לא בכלל מנות ודו"ק.

וי"ל דגם לדברי הגר"א יוצאין במשקה דדבריו צריכים ביאור דלא צריכים בשר דוקא כמבואר בל' הרמב"ם דכמו כן שני מיני אוכלין או שני מיני תבשיל ולפ"ד הגר"א דמנות פירושו חתיכות בשר שאר מיני אוכלין מנלן.

וצ"ל דלכן כתוב מנות דפירוש ובשר, דבבשר דחשיבא טפי, והוא עיקרו של הסעודה, די בשני מנות וחתיכות בשר אע"פ שהם מין אחד, ולא דמי לשאר אוכלין ותבשילין דצריך שני מינים של אוכלין או שני מיני תבשילין דוקא וכמפורש בל' הרמב"ם, וצ"ב מהיכן למד הרמב"ם לחלק בזה אלא ודאי למד כן מל' הכתוב דל' "מנות" פירושו חתיכות בשר ולהכי נקט קרא ל' מנות של בשר משום דלא צריך בזה שתי מינים אלא שתי מנות וחתיכות של בשר ואילו שאר מיני אוכלין ותבשילין צריך שתי מינים דוקא.

ולפ"ז שוב אין לנו ראייה לדקדק מל' "מנות" לאפוקי משקה, דלהכי כתיב מנות משום דבבשר לא צריך ב' מינים אבל יתכן דגם במשקה יוצאין ידי המצוה, אמנם איך שלא יהיה, לשון הרמב"ם שהאריך לפרש מנות בשר ומיני אוכלין ותבשילין ולא כתב מיני משקה או יין משמע דלא יוצאין ביין או בשאר מיני משקה [ויתבאר עוד בהמשך].

והיה נראה לכאורה דלפ"ז אף שיוצאין משלוח מנות עם מיני אוכלין ותבשילין אבל לכתחילה מצותו בבשר שהו עיקרו של הסעודה, שכן כתבו התוספות במס' יומא לד' ד"ה רבי, שכל מקום שנלמדים שאר דברים ממה שמפורש בכתוב, יש עדיפות במה שמפורש בכתוב יותר במה שנלמד ממנה, והכי נמי בענייננו כיון דמפורש בכתוב ל' מנות שפירושו בשר הרי זה עדיף משאר אוכלין. אמנם מעובדא דרבה מגילה ז: ששלח שק תמרים וקמח עם דבש ל"מ כן וצ"ע.

ובעיקר הדין אם יוצאין ידי משלוח מנות במשקה נראה דתלוי בחילוקי גירסאות בעובדא דר"י נשיאה מגילה דף ז. דלגירסת רש"י מפורש בגמרא שיוצאין במשקה, דה"ג רש"י, ר"י נשיאה שדר ליה לרבי הושעיא אטמא דעיגלא תלתא וגרברא דחמרא, שלח ליה קיימת בנו רבינו משלוח מנות איש לרעהו, ולהדיא דיוצאין משלוח מנות ביין, וכ"כ בשו"ת תרומת הדשן ס' ק"א דיוצאין במשקה, והוסיף הפרי חדש דלפרש"י זהו עיקר החידוש שלא דשלח לו קיימת בנו וכו', וקמ"ל בזה דיוצאין במשקה.

אמנם בירושלמי מפורש הך עובדא בגירסא אחרת וכתב הריטב"א דכן הוא בכל הנוסחאות בבבלי וכו' בפירוש רבינו חננאל ובשאלות ותשובות המאור (כמש"כ בהגהות חשק שלמה שם) וה"ג ר"י נשיאה שלח לר' הושעיא ירך של עגל שלישי לבטן וקנקן יין, שלח ליה קיימת בנו רבינו מתנות לאבינונים, הדר שלח ליה עגלא תילתא וחבית יין.

המשך בעמ' י'

משולחן מלכים

שאלות ותשובות ונידונים שעלו על שולחנו של מורינו הרב שליט"א
הרב ברוך מרדכי הלוי וולפא | הוגה ע"י מורינו הרב שליט"א

כתיבת מגילה לשמה

שאלה: קנה בצהרי היום יריעות לכתיבת מגילת אסתר, ואמר בשעת הקניה שכל מה שייכת עליהם יהא לשם קדושת מגילה, ובליילה התחיל לכתוב שתי שורות, ואז נזכר שלא חזר ואמר לפני תחילת הכתיבה, האם אפשר לסמוך על האמירה בצהריים.

תשובה: לא, דבשו"ע ס"ב ס"ט איתא רק דמהניא מעיקר הדין אמירתו בתחילת 'הכתיבה', וכע"ז בס"א ס"א לגבי ציצית, אבל סתם מסירת מודעה אינה כלום. (ואגב ידוע מה שחכ"א זצ"ל לפני השוואה רצה לתקן שכל אחד יחתום על 'היתר עיסקא כללי', דהיינו שמוסר מודעה על כל עסקיו שהם ע"פ היתר עיסקא, וחלקו עליו גדולי הדור והאריך בזה בשו"ת משנת רבי אהרן, דלא מצינו מסירת מודעה אלא בנדרים שגם הוא בגדר אתי דיבור ומבטל דיבור, או בעושה על דעת הראשונה של תחילת העשייה, מלבד מה ששם יש טענה גדולה נוספת, דלא נראה שמסירת מודעה שבינו לבין עצמו תועיל לגבי עסק שעושה עם חבירו ולא אומר לו כלום, ע"ש כ"ד. ויש מהרבנים כיום שמעודדים את הציבור הרחב לחתום על שטר היתר עיסקא הנ"ל, בטענה דאם לא יועיל לא יזיק, אבל למעשה הוא חידוש ההנהגה לעשות זאת כיון שהדברים נוטים יותר לצד זה דל"מ וארמ"ל והדבר זה עלול לגרום ח"ו לאנשים שאינם ת"ח להסתמך על קולות והוראות היתר שונות 'בצירוף' אותו הית"ע וד"ל). מיהו בדיעבד אם סמכו ע"ז צריך לעשות שאלת חכם.

בדיני קריאת המגילה

שאלה: התברר שהבעל קורא קרא 'פשתגן' במקום 'פתשגן' וכמעט לא היה ניכר עד שלא החזירוהו, האם יש מקום להקל דיצאו יד"ח.

תשובה: לא, דזהו שינוי גמור ואין מילה כזו. אמנם אם היה אומר את המילה כראוי, ורק דלא היה נשמע בבירור, בהא מצינו ברשב"א (שו"ת ח"א תסז ותשכז), שהסכים עם השואל בראייתו מהא דהלועזין יוצאים באשורית וכן נשים ועמי הארץ, דחזינן מזה שאף בלא נתכוין לכל תיבה ותיבה יצא, ע"ש שבאו דבריו בקצרה ומבארים דהיינו כי לא יתכן למי שלא מכיר התיבות שיוכל לשים לבו על דקדוק ההברות ועל כרחך דאי"ז מעכב. (מיהו מש"כ חכ"א שליט"א להעמיד מזה כלל גדול לכל שומעי המגילה נקראת ע"י רבם בבתי מדרש ענקיים, שאף אינם שומעים אלא רושם קולו סגי בכך, הוא תמוה מאוד כמובן וחו"ו להקל). ואף דמטין בשם מרן החזו"א דאם לא אמר הקורא סוף תיבה, כגון נ' דהמן אינו מעכב לשומעים מלבד דצ"ח אם הדברים בני סמיכה, ועוד דהכא גרע.

המשך בעמ' י'

טעם משלוח מנות ע"י שליח | הגה"צ רבי חיים יצחק הכהן קפלן שליט"א

א יא, ז"ל: 'אמרו שאהרן ע"ה כשהיה מרגיש באדם שתוכו רע, או שהיו מספרים לו שתוכו רע ושבירו עבירה, היה מתחיל לו לשלום והיה מתאהב אליו, והיה מרבה לספר עמו, והיה האיש ההוא מתביש בנפשו, ואומר אוי לי אילו היה יודע אהרן צפון לבי ורוע מפעלי לא היה מתיר לעצמו להסתכל בי, כ"ש שידבר עמי. ואמנם אני אצלו בחזקת אדם כשר, לכן אני אאמת את דבריו ומחשבתו ואהיה חוזר למוטב, ונעשה מתלמידיו הלומדים ממנו' ע"כ. ומידה זו היא החבירות שחודר ת באדם עצמו עד שהיא מעלה אותו להתנהג לפיה.

בגמ' (ברכות מז:) איתא דלחך מ"ד 'שני תלמידי חכמים המהדדין זה את זה בהלכה מצטרפין' - לעניין זימון. ואפשר לפרש דההבנה בזה שהחבירות בין הת"ח היא גופא השלישי, שאף שכ"א בפנ"ע הוא יחיד, צירוף שניהם מוסיף בכל אחד את דרגת החבירות, ולענין זימון התוספת הכללית הזאת היא השלמה ומעלה אצלם כאילו אכלו עם עוד גברא.

זימון עד היכן הדברים מגיעים, שהחבר כ"כ נמצא באדם עד שהחבירות מגדירה את האדם עצמו, והאדם מחויב להכיל את החבירות הזאת אצלו, במה שיהא 'חבר נאמן' מכוון כנגדה, לקבל ממנה, להעלות את עצמו להיות כפי דרגת החבירות היוצאת מבין שניהם.

הגליון מוקדש לזכר ולע"נ א"א איש תם וישר וירא אלוקים מאד

הר"ר יצחק שלמה ב"ר איתמר טעם זצ"ל

נלב"ע ביום המר כ' שבט תשפ"ד

תנצב"ה

קידוש לבנה באמצע קריאת מגילה

כתב הנוב"י (ח"א קמא סי' מא) דאם נזדמנה לו קידוש לבנה באמצע קריאת מגילה, וחושש שלא יראה הלכנה יותר, מפסיק ומקדשה באמצע המגילה. ויל"ע בתרתי: א. הא אין מעבירין על המצוות, וכעת אחוז באמצע מצוה. ב. הא מגילה מדברי קבלה, וקודמת לכא' לקידוש לבנה מדברי סופרים.

[הרב אברהם ישעיהו גליק]

כל הסמוך לכרך נידון עימו

בגמ' מגילה (ג): 'כרך וכל הסמוך לו וכל הנראה עמו נידון ככרך'. והנה מצינו בכמה ראשונים שלמדו מדין סמוך ונראה לכל תקנות העיר שהן חלות גם על העיירות הסמוכות להן, וכן לענין מסים וזכויות בני העיר וכיו"ב, עי' בא"ר ובשעה"צ (תרפ"ח סק"ז) שהביאו כן מדברי האגודה והראב"ן, וכ"כ השלטי גבורים (ב"ב יא. מדפי הרי"ף), וכן נקט מהר"ם אלשיך (הביאו החת"ס בתשו' צג) ועוד.

והמבואר מדברי הראשונים הללו דאי"ז סברא מסויימת בחיוב מגילה דזכרין, אלא דין כללי דכל הסמוכין לעיר נידונין עמו.

וצ"ע טובא לפי"ז מהיכ"ת דנגרור העיירות בתר הכרכין, ולא בהיפך דהכרכין יגררו בתר העיירות, והרי לענין תקנות העיר ליכא נפ"מ בין כרך לעיר, וא"כ מאי חזית דהעיר נגדרת אחר הכרך ולא להיפך.

ועל דרך זה יש להקשות, היאך הדין בעיר הסמוכה לכרך מצד זה ולעיר אחרת פרוזה מצד אחר, ובפשוטו משמע דהיא נידונית ככרך דלא חילקו בדבר, וקשה דאם הוא דין כללי השייך אף בתקנות העיר, ולא רק לענין חיוב קריאה דמוקפין, א"כ מהיכ"ת דיגררו בתר הכרך ולא בתר העיר, וצ"ע.

[הרב אהרן דיקמן]

"ותאמר אסתר איש צר ואויב המן הרע" [זו]

ובגמ' (מגילה טז.) 'אמר רבי אלעזר, מלמד שהיתה מחווה כלפי אחשורוש, ובא מלאך וסטר ידה כלפי המן'.

צ"ע איזה תועלת היה בזה שהחווה ידה כלפי אחשורוש, והרי כל מה שעשתה היה בתורת השתדלות בשביל להציל את עם ישראל, אך אם בסוף המשתה תאמר שמי שצר ואויב הוא אחשורוש, הרי לא יצא שום תועלת, אלא להיפך.

[הרב יעקב ישראל שניידר]

משלוח מנות בשר וחלב בסוף היום

יל"ע בשולח לחבירו משלוח ב' מנות אחת של בשר ואחת של חלב, כדי לצאת שני מנות, אך שולח בסוף היום באופן דלא יספיק לאכול שניהם, כי כבר אין שש שעות, או אפילו חצי שעה, אי יצא או לא.

[הרב לוי יצחק שטיינמץ]

'מה ראתה אסתר שזימנה את המן וכו' אסביר לו פנים כדי שיהרג הוא והיא' [מגילה טו:]

ופירש רש"י: 'שיהרג הוא והיא, שיחשדני המלך ממנו, ויהרוג את שנינו' (נוסח אחר: 'וכי גזרי גזירה ומית חד מינייהו בטלי הגזירה').

וקשה א"כ מה הטעם הוצרכו לאגרות שניות, והלא בטלו אגרות ראשונות, כיון שהמן מת ומ"ט היה צורך לאסתר להתחנן להעביר את רעת המן האגרי.

[הרב אשר פורמן]

פרוז בן יומו

בביהגרא (סי' תרפח ס"ה) כ' על דברי השו"ע אם לא היה בדעתו לחזור עד אחר זמן קריאה, דמכאן מוכח כד' הרמ"א (סי' תרצב ס"א) שעיקר זמנה ביום, ומשורה מברכים שוב שהחינו ביום, וכ"כ המג"א שם - שלהכי דינא דפרוז בן יומו תליא בזמן קריאה של יום.

וצ"ב היכי מוכח מהא דתליא בזמן קריאה של יום שזהו עיקר מצוותה, ולמה לא נימא כפשו' שע"מ להיחשב פרוז בן יומו או מוקף בן יומו בעינן שיהא בדעתו לשהות באותו מקום לילה ויום, שבתרווייהו מחויב במגילה, ומה"ת שקריאת יום עיקר, וצ"ע.

[הרב אברהם ישעיהו ויסנטרן]

"ויהי בימי אחשורוש" [ריש המגילה]

קשה טובא מה הביאור בזה שכ' 'בימי אחשורוש', והלא בשלמא אי מיירי לא על אחשורוש, על כן נאמר בימי אחשורוש, אך כיון שהכא מיירי על אחשורוש בעצמו, א"כ מאי שייך לומר 'בימי אחשורוש'.

[הרב יעקב ישראל שניידר]

'אסתר סוף הניסים'

איתא בגמ' (יומא כט.) 'אילת השחר - מה שחר סוף הלילה, אף אסתר סוף הניסים'. ויל"ע חדא מה המכוון בזה שהוא סוף הניסים, וכי לא היה ניסים אחרי כן. ועוד יל"ע מדוע נקרא שחר ואינו נקרא שקיעה.

[הרב י. ד. לב]

פרוז בן יומו נקרא פרוז

פרוז בן יומו נקרא פרוז, וילפי' בגמ' (מגילה יט.) מהפסוק 'על כן היהודים הפרזים היושבים בערי הפרזות', שדי ביום אחד להקרא בן עיר. ויש לבאר מא"ש מעיר הנדחת שדינה, שאם יושב בה ל' יום חשיב כיושבי העיר, ורק אם כבר ישב בה י"ב חודש אז נקרא בן העיר.

[הרב אברהם ישעיהו גליק]

"מבוהלים ודחופים" [ח יד]

וברש"י 'שהיה להם להקדים רצים הראשונים להעבירם'. בלא"ה צריך ביאור למה התעכבו עם כתיבת האגרות האחרונות עד כ"ג בסיון (ח ט), ואם ביקשו להעביר רצים הראשונים

קושיא עצומה | נתחייבו שונאיהן של ישראל כליה

'שאלו תלמידיו את רשב"י, מפני מה נתחייבו שונאיהן של ישראל שבאותו הדור כליה. אמר להם אמרו אתם. א"ל מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע. א"כ שבשושן יהרגו, שבכל העולם כולו אל יהרגו. א"ל אמור אתה. א"ל מפני שהשתחוו לצלם. אמרו לו, וכי משוא פנים יש בדבר. אמר להם הם לא עשו אלא לפנים, אף הקב"ה לא עשה עמהן אלא לפנים, והיינו דכתיב כי לא ענה מלבו'.

(מגילה יב.).

ויל"ע הלא עבירה זו לא היתה אלא לפנים, וא"כ שוב יקשה אמאי נתחייבו שונאיהן של ישראל כליה כיון שלא היה זה עבירה כללית. ועוד הרי מפורש בתוס' (ע"ז ג.) דלא היה זה צלם ממש, דכ' תוס', וז"ל: 'ועוד ראיא מפ"ק דמגילה (יב.) מפני מה נתחייבו שונאיהם של ישראל כליה, מפני שהשתחוו לצלם וכו', הם לא עשו אלא לפנים, ואם היתה עבודת כוכבים היה להם למסור עצמן על קידוש ה'."

וא"כ יקשה טובא על מה נתחייבו שונאיהן של ישראל כליה, עד כדי שזה לכאורה העבירה הגדולה שהיתה במשך הדורות, שהיה בזה גזירת כליה על עם ישראל.

צפונות רבותינו לבית הלוי

הרב אהרן שמואל הלוי

"עשה המלך לכל העם הנמצאים בשושן משתה שבעת ימים" (א ה)

ובגמ' (דף יב.) מפני מה נתחייבו שונאיהם של ישראל שבאותו הדור כליה מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע.

ובבית הלוי (פ' יתרו) הביא מהמפרשים דבכל יום נכשלו באיסור בישולי עכו"ם שהוא איסור דרבנן וזה ה' עיקר חטאם, ובשבת לא הלכו ישראל לסעודה שיש בהם גם איסור מעשה שבת, מה שנתבשל בשבת וזכות זו עמדה להם אז והתחיל ממנו יסוד הצלתם שנהרגה ושתי וביזה ביאר הא דהדר קיבלוה מאהבה (שבת פח.) וכתבו המפרשים דאף שאמרו נעשה ונשמע, דעיקר הכפיה היתה על תורה שבע"פ שיקבלו עליהם לעשות כל מה שיורו להם חכמי התורה שבכל דור דור, ובמעשה דאחשורוש ראו בעיניהם גודל העונש שהגיע להם עבור שעברו על איסור דרבנן של בישולי עכו"ם, ונתחייבו כמעט כליה, והצלתם היתה שלא עברו על איסור דרבנן של מעשה שבת, ע"כ קיימו עליהם שראו בעיניהם גודל מעלת איסור דרבנן.

וסיים, ומזה יתבונן האדם כמה יש לו ליזהר במה שאסרו מדרבנן, ובפרט באיסורי שבת, עכ"ד.

'הלועז ששמע אשורית יצא' (מגילה יז.)

הלועז ששמע את המגילה הכתובה בלשון הקודש ובכתב הקדש, אע"פ שאינו יודע מה הן אומרים יצא ידי חובתו (רמב"ם הלכות מגילה פ"ב).

וביאר הגרי"ז דאין יסוד דין מצות מקרא מגילה מדין לימוד תורה שבה, כמו בקריאת התורה שיסוד מצותה שילמדו תורה דאטו אנו ידעינן האחתתרנים בני הרמכים, אלא יסוד דינה הוא שיהא מצות קריאה ופרסומי ניסא ופירש רש"י אע"פ שאין יודעין מה ששומעין, שואלין את השומעים ואומרים מה היא הקריאה הזו, ואין היה הנס ומודיעין להם.

ובזה מבואר נמי מה שכתב הרמב"ם הקרא את המגילה וטעה בקריאתה וקרא קריאה משובשת יצא לפי שאין מדקדקין בקריאתה (שם ה"ז) והוא מירושלמי דתניא אין מדקדקין בטעויותיה כיון דאין דינה נקראית דתורה אלא לפרסומי ניסא.

(ע"פ קונט' חנוכה ומגילה)

"חקת עולם לדרתים בכל מושבתים כל חלב וכל דם לא תאכלו" (ג יז)

ובביאור מה שנכתב פסוק זה באמצע פרשת הקרבנות, אף ואין ענינו להקרבת הקרבנות ביאר הגרמ"ד הלוי דהנה בפרשת אחרי (יז, יא) נאמר כי נפש הבשר הדם הוא ואני נתתיו להם על המזבח לכפר על נפשתיכם כי הדם הוא בנפש יכפר, וכתב באדרת אליהו שם, 'להגיד מה גרם' והיינו דיסוד איסורא דדם הוא משום היותו עומד לכפרה, וא"כ ניחא שפיר הא דנכתב איסור דם בין דיני הקרבנות הקרבנות וכן מורים דברי הת"י כאן שכתב כל תריב וכל דם לא תיכלון על גבי מדבתא יתקריב לשמא ד"ה והן הן הדברים.

בעומק הסוגיות | משלוח מנות במתנה ע"מ להחזיר

הרב מאיר טעפ

כתבו הפרי מגדים (משב"ז סי' תרצד) והשערי תשובה (סי' תרצה סק"ז) בשם ספר בני חייא, והביאם הביאור הלכה (סי' תרצד ס"א), דלא מהני משלוח מנות במתנה ע"מ להחזיר, וטעמם משום דעיקר תקנת משלוח מנות לשם שמחה, וכשנותן ע"מ להחזיר ליכא שמחה כלל, ע"ש.

ועי' בשר"ת שאילת יעקב (ח"א סי' נט) שהניח דברי הפמ"ג בצ"ע, ומכח מה שהקשה עליו מהגמ' בקידושין (ו), דאמר' התם, דבכולהו מהני מתנה ע"מ להחזיר חוץ מקידושין, ולא קאמר חוץ ממשלוח מנות ג"כ, ע"ש.

ושמעתיה להעיר, ממה שמצינו מבואר במחבר (ח"מ סי' רמא ס"ו), ובש"ך יו"ד סי' רלח סק"ח), בנודר ליתן מתנה של צדקה לחבירו העני, שאינו יוצא יד"ח, אם נתנה במתנה ע"מ להחזיר. ועוד מבואר במחבר (או"ח סי' תמח ס"ד), דבחמץ לא מהני מתנה לעכו"ם ע"מ להחזיר לאחר הפסח. ונמצא א"כ שהגמ' בקידושין הנ"ל השמיטה אופנים נוספים, וע"כ תנא ושייר, וה"נ שייר משלוח מנות.

בגדר הדין דדעתו לחזור

תנן במתני' (מגילה י"ט א') בן עיר שהלך לכרך ובן כרך שהלך לעיר אם עתיד לחזור למקומו קורא במקומו ואם לאו קורא עמהן, ומבואר בסוגיית הגמ' דעתו לחזור היינו קודם עלות השחר ד"ד, דעיקר שם פרוז בן יומו נקבע בעלות השחר של יום י"ד, ולכך אם דעתו לחזור קודם עלות השחר ד"ד לא נעשה פרוז. וכן בן עיר שהלך לכרך דינו תלוי בעלות השחר דט"ו (לדעת רוב הראשונים, דאם דעתו לחזור אחר עלות השחר דט"ו, קורא בטי", ואם דעתו לחזור קודם עלות השחר דט"ו, קורא ב"י).

ויש להסתפק בהא דדעתו לחזור קורא כמקומו, האם הוא משום דעדיין הוא שייך למקומו וחשב' כאילו נמצא שם ממש, או דאין הפירוש 'חשב' ליה כנמצא שם בפועל, אלא דכל שדעתו לחזור עדיין הוא עומד בדיני חובת מקומו ודינו כאותו מקום דיצא ממנו, וכן משמע מל' הרמב"ן במלחמות (ו' א' מדפי הרי"ף) ע"ש.

ונפ"מ בזה, דהנה יש לדון איך הדיו בבן כרך שדינו לקרות בט"ו, ובשעת זמן קריאת ט"ו הוא נמצא בעיר שביבשה אחרת, ובאותה היבשה השעות מאוחרות יותר וכעת הוא יום י"ד, האם יקרא בזמן שהוא ט"ו בכרכו, או בט"ו דאותו מקום.

ונראה דתלוי בצדדים הנ"ל, דאם מה שהוא עומד בחיובא דמוקף הוא משום דחשב' ליה כאילו הוא עומד במקומו בפועל, א"כ ראוי לקרות בזמן שהוא ט"ו במקומו, וזמנא דאם ישתין עד יום ט"ז אדחת מקומו יהיה כבר ט"ז בכרך, וא"כ איך יוכל לקרות באותו זמן והרי המקום ישותי' נמשך בו אין בו שייכות ליום ט"ז וכל קריאתו בט"ו היא משום דחשב' ליה כמקומו והרי כעת במקומו הוא ט"ז ולא ט"ו, אבל להמבואר מל' הרמב"ן דאין הפירוש דחשב' ליה כאילו הוא במקומו, אלא ערדיין הוא עומד בדין בן כרך שקראו בט"ו, א"כ מיאלל דינו לקרות בט"ו אדחת מקום שהוא נמצא בו, דזהו ויהי מופקין במקום זה, אולם עדיין לי להסתפק איך לצד זה, דשמה ליה שייך שחולע עליו חיוב קריאה בט"ו בזמן שבמקומו כבר עבר ע"י ט"ו, וגזירי חזק.

בדין האיר השחר

הנה מבואר מדינא דמתני' דהזמן הקובע לחיוב המגילה הוא עלות השחר של יום י"ד, וא"א בירושלמי, רב נחמן בר יעקב בעי מעתה גר ששל לאחר שהאיר המזרח כבר נפטר, ע"ש, והיינו דגר שנתגבר ע"י שחרז לעירו לאחר עלות השחר ד"ד שוב אינו מתחייב בחיובא דעיר, כמו כן זכר שמתגבר לאחר עלות השחר אינו מתחייב בקריאת המגילה. ומבואר דחלות החיוב תליא בעלות השחר.

ולפ"ז יש לדון היאך הדין במי שהלך בליל י"ד ליבשה אחרת ששם השעות מוקדמות או מאוחרות, ולאחר עלות השחר (של מקומו) חזר למקומו, באופן שלא עבר עליו כלל שעת עלות השחר ד"ד, מי נימא דלא יחול עליו החיוב כלל ויפטר מקריאת המגילה.

ונראה דלא דמי כלל, דכל מה דהאיר המזרח קובע הוא רק לענין פרוז ומוקף, דכל שבעלות השחר לא היה פרוז לא חייל עליה חיובא דפרוז, וכן ברג שנתגייר שבשעת עלות השחר לא היה כלל ישראל בר חיובא, אבל היכא דאין חסרון בעצם היותו בר חיובא בעלות השחר, ורק דלא עבר עליו זמן תחילת היום, אי"ז מפקיעו מחובתו, וכשהוא חוזר לעירו הוא חוזר ליום חיבו. (א"ה, נראה בבואור סברת רבינו, דרק ה"כ בדבזמן עלות השחר לא היה ראוי להתחייב בחיוב י"ד, אזי גם אח"כ לא חייל עליה החיוב, אבל הכי בדבזמן עלות השחר היה ראוי להתחייב, ורק דלא 'עבר' עליו זמן זה, ממילא לא הכי דאחי"כ הגיע לעיר, מתחייב כאילו היה שם בע

דאח"כ הגיע לעיר, מתחייב כאילו היה שם בעלות השחר).

האם חוזר ומתחייב לאחר שכבר קרא

דעת רוב הראשונים דבן כרך שהלך לעיר בליל י"ד וקרא שם עמהם, וחזר ליל ט"ו לכרכו, חוזר ומתחייב בט"ו, והוכיחו כן ממה דאמר" בירושלמי בן עיר שעקר דירתו ליל ט"ו נתחייב כאן וכאן, וכ"ש זה שלא נעשה פרוז אלא ליומו. אך שיטת התוס' (הובא ברשב"א ובריטב"א) דאף אם חזר לכרכו אין חוזר ומתחייב בט"ו, לפי שאין סברא שיחייב ויתחייב פעם שנית לאחר שחזר קרא.

ויש להסתפק במי שקרא ביום י"ד, ואח"כ עבר למקום אחר שעדיין לא הגיע שם עלות השחר ד"ד, האם חוזר ומתחייב ב"ד דאותו מקום, ולכא' תליא ג"כ בפלוגתא זו.

אך באמת אייז' מוכרח ויתכן דבזה מוודו כו"ע, דע"כ לא נחלקו הראשונים אלא היכא דקרא קריאת י"ד אם חוזר ומתחייב בקריאת ט"ו, אבל בזה שכבר קרא קריאת י"ד לכו"ע אין חוזר ומתחייב בקריאת י"ד גופא. ועוד י"ל לאיך גיסא, דאדריבה גם לשי' התוס' דלאחר שקרא בי"ד אינו חוזר ומתחייב בט"ו, היינו משום שכבר קיים מצות י"ד, אבל בנד"א דחוזר וחל עליו חובת י"ד גופא. י"ל דלכו"ע יחזור וישרא, וכן נראה עיקר.

בדין נתעבב

כתב הר"ף וז"ל אמר רבא לא שנו אלא שעתיד לחזור בליל י"ד ונתעבב ולא חזר כו', ע"כ. מבואר בלשונו דבן כרך שהלך לעיר והיה עתיד לחזור בליל י"ד אלא שלבסוף נתעבב בעיר בעלות השחר, קורא בט". וכן פסק הרמב"ם (פ"א ממגילה ה'). ויעוי' בלשונות הרמב"ן והראב"ד שפירשו הדבר דכיון שלא נתעבב לדעת אלא מאונס לא מיקרי פרוז.

והחזור א פירש באופן דברי הור"ף, דיסוד הדין בזה הוא דהכל קבע בתחילת הלילה, וכיון שאז היה דעתו לחזור לא מהני ליה מה שנמלך להתעכב שם, עכ"ל. אך בלשונות הראשונים קשה מאד לפרש כן, ולשונם מורה דיסוד הדין בזה הוא דעיכוב באונס לא משוי ליה פרוז. וכן דעת המ"ב ושאר פוסקים.

יוש להסתפק (לפי דעת המ"ב) איך הדין בבן כרך שהלך לעיר על דעת לצאת משם ולילך **לכרך אחר** קודם עלות השחר, ולבסוף נתעכב בעיר מאונס, דלכא' היה נראה דבשלמא בעלמא כשדעתו לחזור למקומו ונתעכב באונס הוי כאילו לא עקר ממקומו הראשון, אבל כאן הרי דעתו שלא לחזור למקומו אלא להגיע לכרך אחר, וא"כ כבר הופקע מרכזו הראשון, ולכרך

ההשני עדיין לא בא, וממילא בע"כ נקבע לבן עיר כמקום שנמצא שם. (דזוהרי פשוט דההולך ממקום למקום ואין לו שום קביעות, ודעתו היה לצאת מן העיר קודם עלות השחר ולבסוף נתעכב, ודאי דינו כמקום שהוא נמצא בו).

אך באמת נראה דשם מוקף חד הוא, וכיון שעדיין דעתו להשאיר בדיון כך א"כ מעולם לא פקע מימיה דין מוקף, ואף שלבסוף נתעכב בעיר כיון דהיה זה באונס עדיין הוא עומד בדיון מוקף, וצ"ע בזה. (א"ה, לכא' הנידון תלוי בחקירה שהובאה לעיל בגדר הדין דדעתו לחזור, וצ"ע).

אמנם אם יצא מכרך לעיר והיה דעתו לבא קודם עלות השחר **לעיר** אחרת, ולבסוף נתעכב באונס בעיר הראשונה, בזה נראה דכבר נעקר משם בן כרך לבן עיר, ואין נפקותא במה שעיקבו יהיה בעיר אחרת ולא בזו שהיה דעתו להגיע לשם.

בדברי הרא"ש דתלוי בשעת יציאתו מביתו

הראש הביא דברי הרי"ף הנ"ל דהיכא דנתעבכ לא נעשה פרוז, וביאר הרא"ש ו"ל ואשמועין שהדבר תלוי בכונתו **בשעה שיצא מביתו**, אם היה בדעתו להיות לילי ו"ל בביתו הרי הוא כמקומו ואף אם נתעבכ שמה, כע"ל (וכן העתיקו הט"ז והמ"ב). ולכא' משמע דלדעת הראש"ש אינו תלוי אם נתעבכ מאונס או מרצון, אלא העיקר תלוי מה היתה דעתו בשעת יציאתו מביתו, **וההחזא'** האריך לתמוה דדבר זה לא יתכן, דלפ"ז נמצא דאם יצא מכרכו ב"ג על דעת לחזור, ובושתחילת ליל ו"ל כבר היתה דעתו להשאר בעיר עד עלות השחר של ו"ד, אינו נעשה פרוז, ואין ביזה טעם כלל. ומתוך כך פירש החזא"א ע"פ שיטתו, דכוונת הראש"ש דהדבר תלוי במחשבתו וההאשונה היא במה שאירע לבסוף. ומחשבתו ראשונה היינו מה שחשב עד כניסת ליל ו"ד, ע"ש. וז"ע טובא ליישב בדיוק ליל בלשון הראש"ש.

והנראה בביאור דברי הרא"ש, דודאי הרא"ש מודה דהיכא דיצא ע"ד לחזור ולבסוף נמלך להשאיר שם וכך עשה, דודאי נעשה פרוז שהרי הוא עומד שם מרצונו, והרא"ש מיירי רק במי שנתעבק באונס, וס"ל להרא"ש דהטעם דעיכוב באונס לא משוי ליה פרוז אינו כסתם משום דעיכוב באונס לא מהני, אלא עיקר הטעם משום דאזלי בתר שעת היציאה, וכל שיציאתו מלמקום הוא היתה לעד לחזור קודם עלות השחר, שוב אין העיכוב שנתעבק שם משוי ליה פרוז, וכ"ז דוקא כנתעבק באונס, אבל אם שינה דעתו ונמלך להשאיר שם ודאי הוי פרוז גמור מחמת השתהותו שם מרצונו.

ונופ"מ בגדר זה של הרא"ש, דהיכא דיצא מביתו על דעת להשאר שם עד עלות השחר, ואח"כ שנתעכב שם באונס (כגון שנמלך לחזור קודם עלות השחר ולא עלה בידו), מ"מ דינו כבן עיר, כיון דשעת יציאה מביתו היא השעה הקובעת אם הופקע ממקומו או לא, וכיון שיצא ע"ד להשאר שם, וכן היה לבסוף שנתעכב שם, הרי נקטיימה מחשבתו דשעת יציאה.

ונראה עוד נפ"מ בזה, באופן שיצא מן הכרך על דעת לחזור בליל י"ד, ולבסוף התעכב שם שלא מרצונו אלא ממחמת שנתעצל לטרוח להטלטל בחזרה. ונראה הדבר תלוי בהגדרות הראשונים, להרחמב"ן והראב"ן שתלו הדבר במה שנתעכב באונס, אך א"כ אינו אונס אלא מתעצל וחשבי כמתעכב מרצונו, אבל לדעת הרא"ש והעיקר תלוי בשעת יציאתו מביתו, וכמש"נ לעיל דהיינו היכא דלבסוף לא נשתנית דעתו והוא עומד בדעתו ששעת יציאה שרוצה לחזור, א"כ הרי גם בזה לא נשתנית דעתו והוי כמתעכב שלא מרצונו ולא נעשה פרוז.

ויש להסתפק לדעת הרא"ש באופן שיצא מכרך לעיר על דעת לחזור קודם עלות השחר, ולבסוף נתברר שמעיקרא לא היה אפשרות כלל לחזור, האם קורא כמקומו כדין דעתו לחזור, או דילמא

לדידנו כאין דעתו לחזור, דהא דדעתו לחזור משוי ליה כמקומו א"י גדר של מחשבה ורצון, אלא דמצבו של אדם זה הוא שעומד לחזור למקומו, וכיון דנתברר שלא היה אפשר לחזור א"כ הרי מצבו הוא שאינו עומד לחזור, וכן נראה יותר.

גדרי נתעכב באונס

א. נראה דהא דנתעבב באונס לא נעשה בן עיר, היינו דוקא היכא דהאונס מונעו מלצאת מן העיר, אבל אם האונס הוא בסיבת הכרך שיצא משם שא"ל לו כעת להיות שם, כ"ג קברא שדעתו ורצונו להתעבב בעיר, דסו"ס מחמת האונס שיש לו שם הוא מוכרח וצריך לעיר, והוי כפרוז מרצונו הגמור.

ב. מי שתחילת יציאתו מביתו היה שלא ברצונו, ואפי' באונס ממש, והוא יודע שיוכרח להשאר ששם עד עלות השחר, נראה דאין לו דין נתעכב באונס, דסו"ס יוצא ונעקד ממקומו, אמנם זהו רק היכא דהוא יצא בעצמו מחמת האונס, אבל היכא דלא הוא יצא אלא שהוציאוהו בע"כ ממש כבבלי'ם, בזה "ל דלא חשיב כלל יצא.

ג. יצא מכרכו ע"מ לחזור בליל י"ד, ובהיותו בעיר לא שם לב לזמן העובר, ונתעכב שלא מרצונו לתחילת יום י"ד. ה"ז בכלל נתעכב ופטור.

מי שמסופק בתחילת הלילה

לדעת החזו"א דהכל נקבע כפי דעתו בתחילת הלילה, יש להסתפק היאך הדין בבן כרך שהלך לעיר קודם כניסת הלילה, ובשעת כניסת הלילה הוא מסופק ועדיין לא החליט אם ישאר שם עד עלות השחר או לאו. מה דינו.

ולכאור היה נראה דתלוי בברייה, ומה שבאמת עשה לבסוף קובע דינו למפרע בתחילת הלילה. אבל באמת אי"ז נראה, אלא כיון שהדין חייל וקבע בתחילת הלילה אי"ז צריך שייהא מבורר להדיא בתחילת הלילה, וכל שלא נתברר והוחלט הוא עומד בחזקתו.

אלא דצ"ע מהי חזקתו, דמחד גיסא י"ל דכיון שבעיקרו הוא בן כרך, ואנו באים להחיל בו דין פרוז בן יומו, א"כ בכדי שיחול בו דין זה צריך שיהא מבורר שהוא פרוז, וכל שלא הוחלט הדבר נשאר בחזקתו בן כרך. אך י"ל לאידך גיסא, דכיון דלענין מגילה חזינו דדין פרוז בן יומו מפקע מה שהוא בעיקרו בן כרך. א"כ אדרבה כיון שהוא כעת נמצא בעיר דינו כפרוז. ורק דאם דעתו

וידאי לחזור קודם עלות השחר הוא מפקיע עצמו מלהיות פרוז, וכל שאי"ז אלא ספק אזלי בתר מציאותו השתא שהוא נמצא בעיר. וצ"ע בזה.

פליאה | טעות יואב

בגמרא בב"ב [כא ב] איתא כ'י ששת חדשים ישב שם יואב וכל ישרא' עד הכרית כל זכר באדום כי אתא לקמיה דדוד אמר ליה מאי טעמא עבדת הכי אמר ליה דכתבין [דברים הכא-ט] תמחה את זכר עמלק אמר ליה אמר לך קרינא א"ל אנא זכר אקריין אזל שיייליה לרביה אמר ליה הוינא אקריין אמר ליה זכר שקל ספסיליה מ'מיקטליה אמר ליה אמאי א"ל דכתבין [ירמיה מח-ג] אורו עושה מלאכת ה' ומיה א"ל שבקיה לההוא בברא דליקום בארור א"ל כתיב [ירמיה מח-ג] ואורו מונע חרבו מדם איכא דאמר י קטליה ואיכא דאמר ליה קטליה

דקושה הלא קראו בתורה בכל שנה פרשת זכור דהוי דאורייתא ואיך לא שם לב על טעותו של רבו מיד.

דקדוקים בפרשת זכור

משולחן רבי אליהו ברוך

עמלק מ"מ הוא היה אומר בלחש רק תמחה את זָכָר עמלק.

בפרטי הכוונה א. קי"ל (או"ח סי' ס' ס"ד) דמעות צריכות כונה והכא נמי במצות זכור שהיא מצוה דאורייתא לקרוא מתוך הספר (עכ"פ לשיטת התוס' והרא"ש) וצריך כוונה לצאת המצוה והקורא צריך לכוון להוציא והשומעים לכוון לצאת (ובט"ז תרפה ב) כתב שקטן לא יכול לעלות למפטיר (זכור) ב. לצאת עיקר כוונת הענין של זכירת מעשה עמלק באופן כללי וכמבואר בשו"ע וענין זה הוא משום דכתיב זכור וזכירה היינו דבר המסור לכוונת הלב, דכך הוא הכלל בכל מקום שכתוב זכירה [ועיין ר"ה כח ב גבי תקיעת שופר דבעי כוונה משום דכתיב זכרון תרועה ע"ש בר"ח] וי"א שכונה זו מעכבת לצאת ידי חובה ולדעת הרמב"ם והחינוך שעיקר מצות זכור לעורר הנפשות במאמרים לשנוא את עמלק א"כ ודאי שזה דבר המסור ללב כנ"ל. ג. פשט לדעת את הפשט כראוי בכל הפרשה ד. פירוש המלים עיין מגילה (י"א) גבי האחשתרנים בני הרמכים וקס"ד שאין יוצא אם לא מבין, ומסיק שקריאת המגילה משום פרסומי ניסא ולכן אף אם אינו מבין פירוש המלים יצא, ויש שדקדקו מכאן שזכור"ו כן צריך להבין פירוש המלים, ובפרט להתוס' והרא"ש שיש דין קריאת הפרשה, [מיהו יש לדחות שגם לדבריהם עיקר הענין בקריאת 'זכור' שיבא למחיה וסגי בהבנה כללית כמו במגילה משום פרסומי ניסא].

ובפירוש המלים לדוגמא 'ויזכר בך כל הנחשלים אחריך' דהיינו אותם נחשלים שהיו מאחורי הענן ונהרגו וחז"ל (תנחומא י) דרשו שחתכו מילותיהם של ישראל שהוא כזנב. 'ואתה עיף ויגע ולא ירא אלוקים' ישראל היו עייפים מצמא ויגיעם מהדרך ועמלק לא היה ירא אלוקים. ובחזקוני הביא מאן דאמר במכילתא דקאי על ישראל שהם לא היו יראי אלוקים וכן נקט באור החיים, ונפ"מ בניקוד הי"ד דירא אם בקמץ או בשווא נע. וכמש"כ בשפ"ח, וברמב"ם (פ"ה ממלכים ה"ה) כתב שצריך לזכור 'אריבתו' של עמלק וקאי על זה שבא מאחריך במארב ולד' הרמב"ם זה מעיקר מצות הזכירה, 'אשר קרך בדרך' 'אשר קרך בדרך' ג' פירושים א. מקרה ב טומאת קרי משכב זכור ג מלשון קור וקריאות וצינון של אמבטיה רותחת. וכל זה לכתחלה לשמוע כל מילה עם חתוך הדיבור ולהבין פירוש המלים אבל אי"ז מעכב בדיעבד, ואם שמע עיקר הענין יצא.

ז. בט"ז (תרפה ב) מבואר שצריך לשמוע ברכות התורה וברכו, ובחז"ס נקט שצריך לכווין גם לצאת בברכה. ויש שהגוה שהבעל קורא מזכיר לפני התקיעות לכוון לצאת גם בקריאה וגם בברכות.

ח. בחינוך כתב שנשים פטורות מזכור דלאו בני מלחמה ניהו ואנו נוהגים שנשים באות לשמוע פרשת זכור, ויש מקפידים שישמעו מקריאה בפני עשרה זכרים.

(משולחן רבי אליהו ברוך)

א. בחיי אדם כתב (כלל לא) שצריך לדקדק כלל בקריאה כי זה הלכה למשה מסיני, והיינו להקפיד על כללי הדקדוק כ'שווא נח' או 'שווא נע' מלעיל ומלרע, דגש, וכו' וכל זה לכתחלה, אבל בדיעבד יצא, דקי"ל קרא ולא דקדק יצא.

ב. בתבית 'ואתה עיף ויגע' העיר במנחת שי (בראשית א,ו) בשם ספר מכלול לדקדק לקרות יגאע, דהיינו כעין היגוי אות א' עם פת"ח לפני אות ע', כמו בתבית נח אות א' לפני אות ח' דהיינו נח-א, ולא שיקרא נוח-א, וצריך לבטא דוקא באופן זה דהיינו א' לפני ע' ואם קרא ע' לפני א או א' וא' וכן ע' ע' ג"כ לאו שפיר דמי, ובשם הרמ"ה כתב לומר יגַעַע היינו יו"ד לפני הע' ופתח תחת ה', וזה יותר קל לבטא.

אמנם שמעתי ממרן הגאון רבי שמואל אויערבאך שליט"א (זצ"ל) דאין זה לעיכובא ולא דמי לאם אמר נוחא במקום נואח דלא יצא ידי חובתו כיון שהתם יש שינוי במשמעות (מפני שבשמות כל שינוי הוא שם אחר) משא"כ באומר יגאע במקום יגאע שאין שינוי במשמעות הדברים ורק משום לתא דדקדוק אתינן עלא א"כ דינו בכלל הקורא ולא דקדק יצא.

ד. יש לדון ג"כ באותיות ח' כ' שפעם היו מדקדקים להגות אותם בצורה שונה, והיום אין מבחינים ביניהם, ועיין במשנ"ב (קכח קכ) שאם כל בני עירו קורין לחתי"ן ההי"ן יכול לעלות לברכת כהנים וכמו באלפ"ן ועייני'.

ה. כל אחד יקפיד לכתחלה במסורת אבותיו לבטא את האותיות כמנהג אבותיו, ספרדי ואשכנזי, חסידי וליטאי, וי"א שאשכנזי אצל ספרדי יותר ניחא, אבל ליטאי אצל חסידי יש יותר להקפיד, אך הגר"מ אטיק שליט"א (זצ"ל) אמר לי בשם מרן הגר"ז זצ"ל שנקט איפכא דאשכנזי אצל ספרדי יש יותר להקפיד דהוי כלשון אחרת

אבל ליטאי אצל חסידי ודאי יוצא, דהוי רק כינוי שיוצאים ע"י כינוי, מיהו יש סברא דחסידי אצל ליטאי או להיפך וכן אשכנזי אצל ספרדי יוצאים דלא גרע מכל לשון, אך בזה צריך שהיה יודע ומבין פירוש כל הענין והמלות דאין מי שקרא בכל לשון, ועי' במהרי"ט (אה"ע ס' ט"ז) דכל שמכירים במקומו שפיר דמי, ועיין אגרות משה (אה"ע ז' א' קנו) (ויש עוד להקפיד כל אחד במנהג אבותיו לענין הכתב של הס"ת, אם הוא כתב האר"י או כתב הב"י כתב אשכנזי).

ו. כתב המשנ"ב (תרפה יח) להקפיד לקרוא פעמיים זָכָר זָכָר, ויש נוהגים לומר רק תבית זָכָר ומיד לחזור ולומר זָכָר, ויש נוהגים לומר תמחה את זָכָר עמלק, ואחרי זה לומר תמחה את זָכָר עמלק, והם סבורים כי אם יאמר זָכָר זָכָר מיד נראה כמתקן הראשונה, ולכן כשאומר תמחה את זָכָר עמלק תמחה את זָכָר עמלק, ונראה יותר משמוש ספק בא לצאת ידי שניהם. יש נוהגים לחזור על כל הפסוק פעמיים וזה יותר הידור וכך נוהגים בישיבתנו, ומרן הגר"ש אלישיב כשהיה עולה למפטיר 'זכור', למרות שהבעל קורא היה חוזר פעמיים תמחה את זָכָר עמלק תמחה את זָכָר

כוונת מחיית עמלק | דברי הרמב"ם והרמב"ן

והמצוה הקפ"ט היא שצונו לזכור מה שעשה לנו עמלק, שהקדימו להרע לנו, ושנאמר זה בכל עת ועת, ונעורר הנפשות במאמרים להלחם בו, ונזרז העם לשנוא אותו, עד שלא תשכח המצוה ולא תחלש שנאתו ותחסר מן הנפשות עם אורך הזמן. והוא אמרו יתעלה זכור את אשר עשה לך עמלק, ולשון סיפרי זכור את אשר עשה לך בפה לא תשכח בלב (על"ת נט). כלומר אמור מאמרים בפ"ך שיחייבו בני אדם שלא תסור שנאתו מהלבבות. ולשון ספרא (ר"פ בחקתי) זכור את אשר עשה לך עמלק, יכול בלבבך כשהוא אומר לא תשכח הרי שכחת הלב אמורה, הא מה אני מקיים זכור שתהא שונה בפ"ך, הלא תראה שמואל הנביא כשהתחיל לעשות המצוה הזאת איך עשה שהוא זכר תחלה מעשהו הרע ואחרי כן צוה להרגם, והוא אמרו יתעלה (ש"א טו) פקדתי את אשר עשה עמלק לישראל אשר שם לו בדרך בעלותו ממצרים.

(ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה קפט)

וכן מצות עשה לאבד זכר עמלק, שנאמר תמחה את זכר עמלק, ומצות עשה לזכור תמיד מעשיו הרעים ואריבתו, כדי לעורר איבתו, שנאמר זכור את אשר עשה לך עמלק, מפי השמועה למדו זכור בפה לא תשכח בלב, שאסור לשכוח איבתו ושנאתו.

(רמב"ם הלכות מלכים פרק ה הלכה ה)

והנכון בעיני שהוא לומר שלא תשכח מה שעשה לנו עמלק, עד שנמחה את שמו מתחת השמים, ונספר זה לבנינו ולדורותינו לומר להם כך עשה לנו הרשע, ולכן נצטוונו למחות את שמו. וכן במעשה מרים נצטוונו להודיעו לבנינו ולספר בו לדורות, ואנ"פ שהיה ראוי גם להסתירו שלא לדבר בגנותו של צדיקים, אבל צוה הכתוב להודיעו ולגלותו כדי שתהא אזהרת לשון הרע שומה בפיהם, מפני שהוא חטא גדול וגורם רעות רבות ובני אדם נכשלים בו תמיד, כמו שאמרו (ב"ב קסה). והכל באבק לשון הרע.

(רמב"ן כי תצא כה יז)

הלכות פורים מחיית עמלק

הבה"ח דוד קליין

מצטערים שאין נביא ראשי לחדש דבר, לא זו משום נושאים ונותנים בדבר עד שהאיר הקב"ה את עיניהם ומצאו אותה כתובה בתורה ובנביאים ובכתובים, דהינו שצריך שגם בכתובים יהיה את מעשה עמלק ומחיתו ולכן הותר לכתוב את המגילה, והקק הפני יהושע [בדף י' ע"ב] שא"כ איך הותר לכתוב את משתה אחשוורוש בתחילת המגילה שזוהי זה קשור למעשה עמלק יהיה צריך להתחיל מאחר הדברים האלה, ועי"ש מה שתי' שגם המשתה מעצם המעשה, עכ"פ רואים מדבריו הק' שמכיון שכל מה שהותר לכתוב את המגילה זה שהיה את מעשה עמלק ומחיתו בכתובים, אי"כ רק את מה שקשור לעצם מעשה עמלק ומחיתו הותר לכתוב, ולא אומרים שכיון שהותר לכתוב, הותר לכתוב את כל המעשה, וא"כ יש להק' איך הותר לכתוב בסוף המגילה את כל הלכות פורים, אלא בהכרח שגם כל ההלכות פורים זה גם ממחית עמלק, לכן שכתוב במגילה "דברי שלום ואמת" שצריכה שרטוט כאמתה של קורה, ושכתוב ספר ולכן צריך לתפירה בגידים אם זה לא היה ממחית עמלק לא הותר לכתוב זאת, וא"כ שפיר כתבו הר"ש והראב"ד שע"י הלכות פורים מקיימים מ"ע זו [ובאמת שבספרים הק' האריגו לבאר בכל דבר מהלכות פורים איך בא למחות את עמלק, וכש"כ שהצריכה שרטוט במגילה רומז על ישרות הלב הפך המן שבא לעקם את הלב].

היוצא לדניא, שלשיטת הר"ש והראב"ד מי שלומד הלכות פורים מקיים מ"ע של זכירת מעשה עמלק ומחיתו, וא"כ עד כמה שקיל שעכ"פ בדאורייתא מצות צריכות כוונה, אי"כ לשיטתם מי שבא ללמוד הלכות פורים חוץ ממה שמכון לקיים מ"ע דת"ת צריך לכוון לקיים מ"ע זו.

כתב התורת כהנים [ירש פרשת בחוקת] "זכור את אשר עשה לך עמלק" יכול בלב ת"ל לא תשכח הרי שכחת הלב אמור האמר אני מקים זכור שתהא שונה בפ"ך, וכתבו שם הר"ש והראב"ד ששתראה שונה בפ"ך הלכות מגילה, דהיינו שסבורים שחוץ ממה שאסור לשוח בלב את מעשה עמלק ומחיתו צריך גם כן לדבר מזה בפה, וכן כתב הרמב"ן [דברים כ"ד, ט, ובפכ"ה, י"ז] וכן דיק העמק ברכה [עמי מ"ח] בדעת הרמב"ם שסובר כן, [אמנם נראה דאף לשטות אלו שלדבריהם אין חיוב מדאורייתא לקרא פרשת זכור, מ"מ כשקרא פרשת זכור מקים המ"ע של זכור בפה שע"י מעורר איבתם, וא"כ אף שליטתם יש לכוון בקריאת פרשת זכור לקיים מ"ע זו].

והוסיפו הר"ש והראב"ד שאף ע"י לימוד הלכות פורים מקיימים מ"ע זו, וצריך להבין איך ע"י שלומד הלכות שרטוט המגילה ושצריך לתפירה בגידים וכ"ז עי"ז זכר מעשה עמלק ומחיתו, ובפשיטות כונתם שע"י שלומד הלכות פורים נזכר הכל נס פורים שזה מעשה המן שמזרע עמלק ומחיתו, [וכמו שכתבו לעיל מיניי ש"זכור את אשר עשה ד' אלוך למרים" י"כ ששכחת הלב אמור בהשמו והזכור שתהא שונה בפ"ך ופירשו שתהא שונה בפ"ך הלכות מגעים, דהיינו שאחר שאדם יודע בלבו מעשה מרים שקבלה נגע על דיבור הלשה"ד א"ב כשלומד הלכות נגעים ויודע על מה זה בא מקים הזכור בפה].

אמנם יש להוסיף בזה הדנה הגמ' במגילה [צ. ע"א] אומרת ששלחה להם אסתר לחכמים קבעונו לדורות שלחו לה שלישים ולא רביעים, ובירושלמי [פ"א ה"ה] כתב ביותר ביאור שהיו

איך הותר למרדכי ואסתר לקחת את בית המן הרב שמואל מרקוביץ

כבר עמדו בזה איך מרדכי ואסתר לקחו את בית המן והלא כתוב (אסתר ט ז) ובביזה לא שלחו את ידם והטעם כתבו הראשונים (רבינו בחיי שמות יז טז, וכ"כ ר"מ ערמאה מפי' לאסתר) משום דשלל עמלק אסור, ואמנם גם להלן (פס' טו-ז) כתיב על שלש מאות איש שהרגו בשושן ועל חמשה ושבעים אלף שבשאר מדינות המלך 'בביזה לא שלחו את ידם' וצ"ל כדאיתא בתרגום (שם) שכל הגוים האלו היו עמלקים.

והנה אי נימא שזה נכלל בחיוב למחות את זכר עמלק וכמו שאיתא דרשב"י (ס"פ בשלח) שצריך למחות אילו של עמלק וה"ה בית של עמלק שלא ישאר זכר מעמלק תמזה למה לא קיימו דין מחיה ברכוש המן, ואף למש"כ רש"י (עה"פ ובביזה) שלא יתן למלך עין צרה בממון קשה דאין זה סיבה לפוטרו ממחיית עמלק, ועכ"פ שיקשה איך מרדכי ואסתר לקחו את בית המן, ויש לדון אם כל נכסי עמלק בכלל דין מחיה או רק בהמות שיש בהם חיות, וי"ל דגם אילן המבואר במכילתא ברשב"י היינו שגם הצומח יש לו חיות, אבל דומם אין חשוב זכר ואין דין למחותו, ויש להכריח כן דהא אלי"כ יקשה מה התועלת בהריגת הבהמות, הא אכתי נשארות הם נבילות של עמלק וגם זה גופא צריך להשמיד, אלא מוכח שרק בדבר חי יש חיוב מחיה לנתק את חיותו, ולפ"נ היה אפשר ליישב דבבית שאין לו חיות ליכא מצוה וע"כ שפיר לקחו מרדכי ואסתר את בית המן, אמנם ברבינו בחיי ה"ל הא מבואר דהיה לשאר מטלטלין ולדבריו אי אפשר ליישב כן, ויש שביארו שהרי המן עבדו של מרדכי היה (כדאיתא ברש"י מגילה טו. ועי' ילקוט"ש אסתר רמז תתרנו), ומה שקנה עבד קנה רבו, ויד עבד כיד רבו, וא"כ לא נכנס ביתו של המן כלל לרשותו מעולם. אולם הא גופא יל"ע איך לקח מרדכי עמלקי לעבד.

ואפ"ל שהכא המלך אחשוורוש מתחילה זכה לעצמו עי' רמב"ם (פ"ד ממלכים) שהמלך מפקיע שדות ובתים מיד בעליהן לצורך מלכותו, וי"ל שנוהג גם במלך גוי משום דינא דמלכותא, וכ"כ החיד"א (אהבת דוד דרוש"א) באחשוורוש זכה בבית המן, וא"כ זה כבר היה שייך למלך ולא להמן, (אך צ"ע למה היה נקרא בית המן).

ועוד נראה שכל האיסור לקחת ביזת עמלק הוא רק שנלחמים בעמלק או באופן שמקיימים מחיית עמלק, וכמו שאמר מרן הגר"י שמצות מחיית עמלק הוא במלחמה, וזא בכלל המחיה יש דין למחות גם את 'זכר עמלק' כגון אילן ובית, ולכן במלחמה היה איסור לקחת את הביזה, אבל כאן אחשוורוש מאר לתלות את המן לא היה בזה שום קיום של מחיית עמלק אלא אחשוורוש הרגו בגלל הנגיעות והחשבונות שלו, ומה שאמר שהרגו על אשר שלח ידו ביהודים אינו נאמן ושוב דינו כמו עמלק שמת מעצמו שלא מצינו בזה חיוב מחיה על ביתו או על אילן שלו, ועדיין צריך להתיישב בדבר.

חיוב מחיית עמלק | הרב יעקב ישראל שניידר

כ' הרמב"ם לגבי חיוב מחיית ז' עממין הנאמר בתורה 'לא תחיה כל נשמה' [הלכות מלכים פרק ה הלכה ד] 'מצות עשה להחרים שבעה עממין שנאמר החרם תחרימם, וכל שבא לידו אחד מהן ולא הרגו עובר בלא תעשה שנאמר לא תחיה כל נשמה, וכבר אבד זכרם.

ובהלכה ה' כ' 'וכן מצות עשה לאבד זכר א עמלק, שנאמר תמחה את זכר עמלק, ומצות עשה לזכור תמיד מעשיו הרעים ואריבתו, כדי לעורר איבתו, שנאמר זכור את אשר עשה לך עמלק, מפי השמועה למדו זכור בפה לא תשכח בלב, השמור לשכוח איבתו ושנאתו'.

ומבואר בדברי הרמב"ם שני שיינויים שיש בין מחיית עמלק לבין מחיית ז' עממין: א. לגבי זה שעוברים מצוות עשה בז' עממין ולא כ' כן גבי עמלק. ב. לגבי ז' עממין כ' 'וכבר אבד זכרם', אך לא כ' כן לגבי עמלק.

בביאור הדבר כ' האחרונים שיש חילוק מהותי בין מלחמת עמלק לבין מלחמת שאר ז' עממין, דגבי ז' עממין המצווה היא למחות את העם, וכיון שבא סנחריב ובלבלם, נמצא הדעת לא קיים, ואילו גבי מלחמת עמלק המצווה הוא לא רק למחות זרע עמלק [דכלפי זה אהני בלבול סנחריב] אלא המצווה הוא גם עם 'כל מי שעושה מעשה עמלק' ולא צריך שהוא יהיה זרע עמלק בדווקא, [ועי' תשובות והנהגות מונוידים- תשעה באב ש"ז וז"ל הגר"ח מבריסק זצ"ל, דקדק בלשון הרמב"ם פ"ה מהלכות מלכים ה"ה שכתב בזה"ל: 'לפי הגירסא שלנו] 'וכן מצות עשה לאבד זכר עמלק שנאמר תמחה את זכר עמלק' עכ"ל. ודייק מרן הגר"ח מבריסק זצ"ל שאל כתב מצוה לאבד 'זרע' עמלק אלא כתב 'זכר' עמלק ומשמע מזה להדיא שמצוות מחיית עמלק אינה על זרעו של עמלק דווקא אלא על זכר עמלק והיינו אותם שמחזיקים בשיטתו של עמלק].

ב. ביאור אחר מצינו בדבר, והוא דקיים חילוק נוסף בין ז' עממין לבין עמלק, דגבי ז' עממין החיוב הוא על 'העם' וברגע שבטל מהם שם 'עם' שוב לא צריך לאבד אותם מכיון שהם כבר לא נקראים 'עם' ואילו גבי עמלק גם על 'כל יחיד ויחיד יש חיוב של מחיית עמלק' והוא לא שייך דוקא לעם, ולכן אפילו סנחריב בלבד עדיין יש חיוב מחיית עמלק, וכשם שמצינו גבי 'המן' עצמו דכיון שידעו את יחוסו היה חיוב מחיית עמלק.

ג. עוד ביאור כ' מרן הגר"א וסרמן זצ"ל, דבכלל החיוב של 'מחיית עמלק', יש חיוב מיוחד למחות את כל מי שיש בו 'זכר' עמלק, ז"א לא חייבים למחות אותם מדין 'עמלק' אלא מדין 'זכר' עמלק, [וזה מה ש' מרן הגה"ק רבי אלחנן וסרמן בשם הסבא קדישא וז"ל 'ושמעתי מהקדוש בעל ח"ח ז"ל אודות היעווסקעס בזה"ל ביי מיר איז ברור אז זייא זיינען פון זרע עמלק" [ברור לי שהם מזרע עמלק] ומה שחייבים למחות אותם הוא מדין זכר עמלק.

והנה מצינו חילוק מהותי נוסף בין עמלק לבין ז' עממין והוא דגבי עמלק נאמר בתורה 'כי יד על כס י-ה מלחמה לה' בעמלק מדור דור' וביאורו כ' 'חז"ל דאין השם שלם ואין הכסא שלם עד שימחה זרעו של עמלק, וזה דבר לא קיים אצל כל ה' עממין ובהו הוא באמת הולך על כל מי שהוא מ'זכר' עמלק ולא צריך שהוא יהיה דוקא ממש אלא כל מי שהוא מזכיר את עמלק יש על זה חיוב של מחיית עמלק, **ובה** יתיישבו שני הדברים, דהנה כבר מצינו ב' פרשיות נפרדות גבי פרשת עמלק.

א. בפרשת בשלח דשם איתא ' ויאמר ה' אל משה כתב זאת זכרון בפסד ושיים באזני יהושע כי מחה אמחה את זכר עמלק מתחת השמים: ויבן משה מזבח ויקרא שמו ה' ניסי: ויאמר כי יד על כס י-ה מלחמה לה' בעמלק מדור דור'.

ב. בפרשת כי תצא 'זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים, אשר קרך בדרך ויזנב בך כל הנחשלים אחריך ואתה עיף ויגע ולא ירא אלוקים: והיה בהניח ה' אלוךך בך מכל אויבך מסביב בארץ אשר ה' אלוךך ונתן לך נחלה ערומים מתחת אתה זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח'.

ולכאורה מצינו חילוק דמה ש' דאין השם שלם ואין כסאו שלם הוא בפרשת בשלח ואינו בפרשת כי תצא, והטעם לזה משום שפרשת בשלח מיירי על כל מי שעושה זכר לעמלק וזה כולל הן את הבמת המושך בעמ' י'

חידודין

הרב אברהם ישעיהו גליק

אחד שיכול להצטרף לקדיש ולקדושה, אבל לא לקריאת מגילה.

נפסק בשו"ע (סי' נה ס"ו) דישן מצטרף לקדיש ולקדושה, וכתב שם המ"ב דלקריאת המגילה לא מצטרף דבעי עשרה לפרסומי ניסא, ובישן ליכא פירסום הנס.

הכ"ת שחייב ליתן מתנות לאביונים לע"נ אביו ביום הפורים.

פסק הגרשז"א, דאחד שהוא אונן על אביו ביום הפורים, הרי הוא פטור מן המצוות, ומ"מ במצות צדקה עדיין מחויב, כיון שאיננה היסח הדעת מהאבילות. ולפי"ז מוסיף דא"כ יתן מתנות לאביונים לע"נ אביו, ויצא בזה מצות מתנות לאביונים שהיא צדקה.

הכ"ת שלא יזכיר על הנסים בברכת המזון של סעודת פורים.

אם חל פורים ביום שישי, ונמשכה סעודתו אל תוך הלילה, וכעת יש עליו חיוב להזכיר גם על הנסים וגם רצה, אלא דהם תרתי דסתרי. ופסק המ"ב (סי' תרצה סקט"ו) שיזכיר רצה שהוא מעכב מדינא, וידלג על על הנסים שאינו לעיכובא.

אחד שיכול להצטרף לקדיש ולקדושה, אבל לא לקריאת מגילה.

נפסק בשו"ע (סי' נה ס"ו) דישן מצטרף לקדיש ולקדושה, וכתב שם המ"ב, דלקריאת המגילה לא מצטרף, דבעי עשרה לפרסומי ניסא, ובישן ליכא פירסום הנס.

מצינו ענין משלוח מנות שלא בימי הפורים.

הפרי חדש היה נוהג לשלוח מנות לעניים בערב ר"ה, ע"פ הפסוק 'לכו אכלו משמנים וגו' ושלחו מנות לאין נכון לו', שנאמר על ר"ה.

עיר שזמנה לקרות ב"ד אדר רבות בשנים, ובאותם השנים קיבל אחד על עצמו קבלה טובה, ועי"ז שינה את יום הפורים לט"ו.

נפסק בשו"ע (סי' תרפ"ח ס"א), דעיר מוקפת חומה ויש בה רק תשעה בטלנים קורין בטי"ו, אפילו בחול. וכתב המ"ב שיש ראשונים שחולקים עי"ז ואומרים שאם אין עשרה בטלנים קורין ב"ד, ויש לחוש לדבריהם. ולפי"ז אם אדם קיבל ע"ע להיות בטלן ולשבת ללמוד, ישתנה דין העיר לט"ו.

יל"ע היאך קבעו רבותינו בגמ' (ב"ב מו:) את סוגית ערב מעיד ללוה בסימן 'עמלק', שלכאור' אין ראוי להזכירו בקדושה.

כתב היעב"ץ (שם) לבאר: 'והכנים מנוול זה לבית המדרש לשבר כוחו, ולהוציא ממנו ניצוץ הקדושה שבו'.

בפורים אומרים בכרכה 'הרב את ריבנו' בלשון הווה, ואילו בחנוכה מזכירים 'רבת את ריבנו' בלשון עבר.

אפשר לבאר ע"פ דברי הגמ' 'אכתי עבדי אחשוורוש אנן', וא"כ גזירות עמלק עדיין קיימות, והקב"ה עדיין מצלינו כל העת מידם, משא"כ בנס חנוכה שגזירת אנטיוכוס הסתיימה אז לעולם.

מדוע בעשרת בני המן המגילה כתבה 'את' על כל אחד ואחד, ולא כתבו 'ואלו עשרת בני המן', והבנים ברצף.

כתב הגר"צ פלמן זצ"ל, ש'אות' בגימט' אורו, ועל כן אנו מוחים כל אחד ואחד מהבנים בנפרד.

בגמ' (מגילה טו.) איתא שהאומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, שנא' באסתר 'ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי'. ויל"ע מדברי המג"א (או"ח סי' קנן) שכתב שהאומר דבר שלא בשם אומרו עובר בלאו, ונמצא א"כ שהוא מדינא, ומדוע שיזכו מהבאת גאולה לעולם יותר משאר מצוות שמחויב בהם.

וביאר האמרי אמת שאסתר ידעה לבדה ברוח קדושה, את אשר נודע למרדכי, כיון שמרדכי הרי קיבל הדברים ברוה"ק, ודינא הוא (סנה' פט:) דכל נבואה שמתגלה לנביא אחד, מתגלה גם לשאר נביאים ברוה"ק. וא"כ בזאת יש מעליותא למעשה אסתר שאפילו שידעה לבדה, מ"מ טרחה לאומרה בשם מרדכי, ע"כ זכתה בהבאת גאולה לעולם.

תקציר משבוע שעבר | הגאון רבי אריאל בוקוולד שליט"א

יסוד א. הוראת הגאונים (הובא בשם הגאונים בכפ"פ ורדב"ז, תשובת הראב"ד, ח"י הרמב"ן ושו"ת מהר"ל) "שאין קורין אלא ב"ד משום דרובא דעלמא אינן מוקפין חומה מימות יהושע ב"נ, **ניזיל בתר רובא**." ואין מקום להסתפק ביום ט"ו אלא אם כן "הוקבע הספק" (ב"י סי' תרפח בשם ה"י יוסף אביובי, והרדב"ז (ח"א סי' רנב)) [לדברי הרמב"ן והר"ן היינו שתי מסורות בזיהוי המקום הסותרות זו את זו].

יסוד ב. בספר יהושע (פרקים יג, טו-יט) מנויות 280 **ערי הנחלה** ל"ב שבטים. כמעט בכל הערים הנ"ל כתוב לשון "**הערים וחצריהם**", ומדקדק רש"י (פרק כג, פס' יח): "הערים וחצריהם - הערים המוקפות חומה. וחצריהם - ערי הפרזי בלא חומה." וכ"כ הגר"א (יהושע יט, כח) אודות ערי הנחלה המנויות שם: "שלא חשיב בפרטות אלא ערים המוקפות חומה". וכן מפורש בחי' הרמב"ן (מגילה דף ב). אבל אין בכלל זה [לדעת הרדב"ז] ערי הלויים. ואין חולק.

יסוד ג. אודות זיהוי החוקרים לשמות הערים, כתב החזו"א (שביעית ג סס"ק יח ד"ה ולענין) "אין אנו בטוחים אם אפשר לסמוך על מפת הארץ שלא דקדקו בדברי חז"ל. ושמות הערים ומקומותיהן נשתנו, ויש שנמחקו זכרם ובנו על אומדות". וכבר התבטא הראיה"ק בהיותו רבה של יפו והמושבות (אגרות הראיה"ק סי' תקכג) במכתב לגר"מ טוקצ'נסקי: "על דבר קביעות קריאת המגילה להמושבות בפרטיות, איני מוצא לי חומר לספק. **להוציא מידי רובא דעלמא** (רוב ערים פרזות). כי כל החכמה הזו, של חקירת מדע א", מלאה היא רק השערות... אי"א לקבע מסמרות על סמך השמות השגורים בין הערבים".

יסוד ד. ואף בערים העתיקות של א"י שהיתה להן מסורת על שמם דור אחר דור, אין בזה

1. ומדקדק הב"י כדבריו: "יש לקיים דבריו ממה שכתב הר"ן בשם הגאונים דטבריה והוצל שהיו קורין בהם ב"ד ובט"ו במדת חסידות היו נוהגים כן משום ספיקא דטבריה דתליא במגניא ומכסיא ובהוצל מפני שהיו נחלקים בקבלתה זה אומר מוקפת וזה אומר אינה מוקפת משמע מדבריו דדוקא בכהאי גוונא הוא דהויא ספק וקורין ב"ד ובט"ו לדברי הגאונים ממת חסידות ולדברי הרמב"ם מדינא, אבל כל שאין מחלוקת בקבלתן אלא שאין אנו יודעים אם היא מוקפת מימות יהושע אם לאו לא נכנסה לכלל ספק ואין קורין בה אלא ב"ד לדברי הכל". ע"י פמ"ג מש"ז ס"ק ב.

בירור לדקדוק **מיקום הכרך העתיק**, וכפי שגילה החוקר הגדול של א"י הרב **יהוסף שווארץ** בספרו **דברי יוסף** (שאלה ב) "אכן הספק שמא תכונתן הנוכחית אינה במקומה הראשונה ממש, שנבנה קצת רחוק ממקומה הראשון... כמו שאמרנו על חברון ויפו וכדומה, שגוי הארץ מראין מרחוק קצת מקומות אלה שקבלה בידם ששם היתה תכונתן מימי קדם". [וכן יש לציין "עכו העתיקה" הרחוקה כקילומטר וחצי מ"תל עכו"].

יסוד ה. פוסק המשנה ברורה (ביה"ל סי' תרפח טע"א ד"ה או שמוכין להם): "כפר הסמך לכרך שהיו קורין בט"ו ונהיה הכרך שמם יקראו ב"ד". וכן פשוט מעיקרא **לברכי יוסף** (שם). וכן (בספר צ"ץ הקודש סי' נג אות ד) בשם הגאון רב שמואל סלנט שדקדק כן **בטורי אבן**. וכן דקדק **החזו"א** (אור"ח סי' קנד אות ג ד"ה ובאמת) בדעת המ"ב [אלא שסיים "אבל אין הדבר מוכרע"].

יסוד ו. בשיעור המרחק להחשב "**נראה**" לכרך - כתב הר"ן והועתק בב"י "ומ"מ אינו נראה שאם היה רחוק **כמה פרסאות** מפני שרואין אותו מן הכרך יא נידון ככרך". ויותר כתב המהר"ם אלשקר (סי' ק): "ואפילו לפי דברי ר"ח ז"ל ומאן דעמיה, צריך שלא תהיה רחוקה הרבה, ודוקא) שכתב 'אע"פ שלא תהיה כשיעור מיל אלא יתר', ולא כתב אע"פ שתהיה רחוקה הרבה, דיותר ממיל אינו מרבה יותר ממיל אחר. זהו הנראה לי בשוב שיעור דבריו." [וכ"כ החזו"א (קנ"ג ג ד"ה מגילה ג' ב): "שיש לפרש במישור והעיר חוץ למיל מעט ועדיין נראה". וכן נהג החזו"א למעשה, וכפי שנמסר בשם הגר"ח קנייבסקי זצ"ל, שמעולם לא חשש החזו"א ל"נראה ליפו" אע"פ שיכולים לראות את יפו מההר בבני ברק].

2. דעת הרדב"ז (ח"ב סי' תרפח) שכפי שלא נחשבות כבתי ערי חומה משום החיוב להרוס את החומות, ה"ה שלא נחשבות כמק"ח מימות יהושע לפורים. וחלק עליו בס' "בירך יצחק" (נזכר בשו"ת חיים שאל לחיד"א ח"ב סי' לה).
3. והטעם - שדרך הרומאים היתה לבנות עריהם בסמוך לערים הישנות, ולא "על תילה" (מקור ח).
4. "קונטרס בענין נראה עמו" להרב יששכר דוב בירנבוים שליט"א מקרית ספר, ששמע כן מפיו של הגר"ח זצ"ל. ואולי זו בכלל ההוראה של המהר"ל דיסקין והרב שמואל סלנט לשיבוש "יהודיה" [מיקום של סביון] לקרא ביום י"ד, אע"פ שנראה ללז.

פולמוס הגאונים שליט"א

יום ראשון ז' אדר ב תשפ"ד

לכבוד הגאון המפורסם הרב משה מרדכי קארפ שליט"א,

אני מודה למעכ"ת שליט"א שהגיב לדברי. אך בענ"ד לא הבנתי את השגותיו.

בענין יסוד א - בבית יוסף (סי' תרפח) מפורש דלא כטענת מע"כ בהבנת מחלוקת הגאונים והרמב"ם: "וראיתי לה"ר יוסף אביובי ז"ל שהיה קורא תגר על המנהג שנוהגים בכל עיר מוקפת חומה לקרות ב"ד וט"ו דע"כ לא קאמר הרמב"ם שקורין בשני הימים אלא בכרך שהוא ספק דהיינו שקצתם אומרים מוקפת היא מימות יהושע וקצתם אומרים אינה מוקפת מימות יהושע אבל כל שאין יודעים בה כלל לא מיקרי ספק... (עיי"ש שחולק הבית יוסף על טענותיו הלמדניות של המהר"י אביובי) ומיהו יש לקיים דבריו ממה שכתב הר"ן בשם הגאונים דטבריה והוצל שהיו קורין בהם ב"ד ובט"ו במדת חסידות היו נוהגים כן משום ספיקא דטבריה דתליא במגניא ומכסיא ובהוצל מפני שהיו נחלקים בקבלתה זה אומר מוקפת וזה אומר אינה מוקפת. משמע מדבריו דדוקא בכהאי גוונא הוא דהויא ספק וקורין ב"ד ובט"ו לדברי הגאונים ממת חסידות ולדברי הרמב"ם מדינא, אבל כל שאין מחלוקת בקבלתן אלא שאין אנו יודעים אם היא מוקפת מימות יהושע אם לאו לא נכנסה לכלל ספק ואין קורין בה אלא ב"ד לדברי הכל". וכן פשוט לרדב"ז, המחבב את דעת הרמב"ם בכל מקום, בתשובה (ח"א סי' רנב): "דע כי סתם מדינות שאין אנו יודעים אם היו מוקפות או לא שדינן להו בתר רובא דעלמא דקורין ב"ד כיון שלא הוקבע הספק בהם, וגם לא נפל בהם מחלוקת אם היו מוקפות או לא. ודוקא דומיא דטבריה משום דמספקא ליה לחזקיה אי היקף ימה חשיב היקף או לא כדאיתא התם, והוצל נמי מפני שהיו חלוקין בקבלתה קורין ב"ד ובט"ו, אבל סתם עיירות ומדינות שלא באו לכלל ספק ולא לכלל מחלוקת אין קורין אלא ב"ד לבד. וכן כתבו בשם הגאונים בתשובה. והטעם דלא מקרי ספק להתחייב עליו אשם תלוי אלא היכא דהוקבע האיסור", והיינו אף כסברתו הלמדנית של המהר"י אביובי.

ואף שהבין המאירי את סתימת לשון הרמב"ם [ושאר הפוסקים שסתמו] לא כהר"ן והבית יוסף, הרי הלכה כהר"ן שהוא בתראי וכפוסקים הראשונים המפורסמים. וכ"ש שהבית יוסף והרדב"ז פסקו כן לדניא, ואף בדעת הרמב"ם. [ותשובת הרמב"ם שציין הוא בדיון "צור" שמקרא מפורש "עיר מבצר צור", ואעפ"כ דן הרמב"ם כפי המנהג שם שדינה ספק, ולכאו"מ מוכח מטעם יסוד ד].

בענין יסוד ב - במחילת כבודו, החוקר הגדול רב יהוסף שווארץ לא כתב בשום מקום "שסתם ערי א"י היו מוק"ח מימות יב"נ". [ואף אילו היה כותב כן, אין דבריו מכריעים נגד הגאונים וגדולי הראשונים]. הידיעה המחקרית היחידה בתשובתו היא שנודע שהכרך הישן רגיל להיות תל מחוץ לעיר העתיקה של הערבים.

בענין יסוד ג - לא הבנתי, מה בין "בית שאן" לשאר מקומות. ומנין שהחמיר החזו"א יותר מהבית יוסף. הטעם שחשש החזו"א ליפ"ו כספק, כי כך היה המנהג שם, ולא נכנס לדון בנידון שם, כך שמעתי מהגאון ר' יחזקאל ברטלר זצ"ל. והגאון ר"ח קנייבסקי זצ"ל כתב לי טעם החשש משום פסוק בעיר הנחלה, שנזכר שם יפו. [ואולי סמך החזו"א שהיה שם מקודם רב גדול בתורה הגר"נ הרץ הלוי ז"ל]. ופשוט שאין להתכחש למנהג שכבר נהגו במקום מסוים.

יסוד ה וכפר סונג - כפי שכתבתי, בתי הכפר סונג עומדים על התל העתיק של שונג, החומות העתיקות מתחת לכפר הבנוי עכשיו. בשונה מהמצאות המצויה בדרך כלל היום שהכרך הישן הוא שומם לגמרי ואין דין סמוך ונראה אליו לדברי המ"ב.

יסוד ו - בזמן הבית יוסף נהגו ספק בצפת - לא מטעם נראה לטבריה, שהרי מבאי התקון

נכתב על גליון מאמרו של הגר"א בוקוולד

יסוד א. בנה על הוראת הגאונים. הוראת הגאונים היא דכל הספיקות אין בהן דין קריאה רק ב"ד דאזלי" אחר רובא דעלמא, ומה שיש אמוראים שקראו גם בט"ו זהו למדת חסידות. אבל אנו קיי"ל כהרמב"ם דהספיקות מדינא קורין ב"ד וט"ו, וכ"פ בש"ע וכן בחזו"א סי' קנ"ג סק"ב ס"ק ג.

ועי' בתו"ר רי"ד מגילה שם שהשיג על תשו' הגאון, וכן בהרבה ראשו' שתמו דבכל ספיקות קורין בט"ו ואף בחול"ל. כ"כ בספר הפרדס לרש"י הל' פורים ברוקח סי' לט טור סי' תרפח ובשם רבינו יחיאל ובתשו' הרמב"ם פרא הדור סי' קה' [ויש שהיו מברכין בט"ו וצווח עליהם] ועוד.

ועי' במאירי מגילה ב' "עיר שנסתפק לנו בה אם היא מוקפת חומה מימות יהושע אם לאו מגדולי המחברים כתבו שקורין בה ביום י"ד וביום ט"ו ובלילות אלא שאין מברכין על קריאתה אלא ב"ד וכך מפורש ברוב חבורי הקדמונים ולכאורה כך נראה מסוגיית הגמרא להדיא למטה ה' ב' בשמועת חזקיה קרא בארביסור וחמיסר אלא שמקצת אחרונים פרשו שכל כיצא בזו אין קורין אלא ב"ד שכל הספקות מוטלות אחר רובן ולא נאמר בגמרא על עיר מסופקת שקורין בה בשני ימים אלא בעיר שנודע לנו בודאי שמימות יהושע הוקפה אלא שנולד לנו ספק בחומתה אם נקראת חומה אם לא וכו', ולהדיא שדעת רוב הראשונים כהרמב"ם ורק מקצת סוברים כדעת הגאונים והרמב"ן ועוד שהולכים אחר הרוב.

יסוד ב. אדרבה משם הוכיח בדברי יוסף למהר"י שורץ זצ"ל שסתם ערי א"י היו מוק"ח מימות יב"נ ולכן ביאר שם מנהג כל ערי א"י הישנות שקורין גם בט"ו וכו' שם שכמעט כל ערי א"י היו מוק"ח ע"ש.

יסוד ג. החזו"א כ' כן לענין שאי אפשר לפטור אותן משביעית מחמת בית שאן ולא לענין ספיקות, אדרבה החזו"א נהג בבני ברק ספק מדין סמוך ליפו, ולפי כל היסודות שנכתבו במאמר אין ענין לקרוא ביפו בט"ו, מלבד זאת שהיא גם מוקפת ים. בתנ"ך מוזכר יפו רק כנמל ולא כעיר וישב וכציון הירקון מול יפו.

מה שהביא מאגרות הראי"ה דלכן אי אפשר לומר עליהם ספק אינו מובן כלל, דאף שאין סומכין עליהם כודאי אבל בודאי יש לחוש מדין ספק.

יסוד ד. הדברי יוסף כ' כן רק לענין שאין כודאי אבל לא להוציא מספק כמבואר בכל תשובתו שם ואדרבה מחמיר לקרוא בכל ערים הישנות כספק.

יסוד ה. א"כ למה מחמיר בעפולה הסמוכה לשונג לקרוא בט"ו.

יסוד ו. הפאת השלחן כ' שמנה צפת לקרוא בט"ו משום שנראה לטבריה.

יש מכתב ממוריגו הגר"ח ק"צ זצ"ל שכתב לענין קרית ספר להחמיר בט"ו משום נראה ללוד.

בענין דברי הבית יוסף, הלא ידוע ומפורסם מנהג מרן הבית יוסף עצמו לקרוא בצפת יומיים ואף קראו בתורה ואמרו על הניסים, ואף שצפת הגלילית אינה מוזכרת בתנ"ך, דצפת הנזכרת בשופטים היא בנחלת בני שמעון שהיתה בתוך נחלת מטה יהודה ואינה צפת שבגליל כמ"ש בכ"פ.

אין מע"כ לא הביא מש"כ בעל תבואות הארץ בדברי יוסף בסי' ב' [שנזכר במאמר] מנהג כל ערי א"י הישנות לקרוא יומיים. ומנהג זה הביאו בארץ חיים ובכח"ח סי' תרפח ובלוח א"י ובספרו ארץ ישראל.

כתבתי בקצור נמרץ ויש הרבה להאריך בזה.

המשך מעמ' קודם

למנהג המחמירין אין שום קבלה ולא מנהג בזה, דזה שייך רק בישוב ישראל [ואין כאן רק השערה של חוקרים שהיא הישנה], ואין שום הוכחה דהיתה מוק"ח מימות יב"נ רק מחמת דהעיר כתובה בתנ"ך, והכרח חרב מ' בטלנין [וכמ"ש בשעה"צ סק"ב], ובסמוך לו אין קורין כמבואר במשאת משה, ואין שם רק גוים, ואין פ' בו שום כלל של מנהג של ערים הישנות, וכל שכן כשהנידון בסמוך לו, ואין לך חומרא גדולה מזו הרבה יותר מכל ערי א"י הישנות. ומ"מ בודאי הרוצה להחמיר בעפולה כמנהג ערים ה' הישנות של א"י תע"ב, אבל כל ערים הישנות שכל מע"כ חמירי טפי.

בענין יסוד ו. מש"כ מע"כ דנהגו בצפת לא מטעם נראה לטבריא כצד א' שמעלה הפאת השלחן שהרי נהגו כן גם בכפריה כביריה, אלא מחמת דקדש עיר נפתלי לא היתה עיר מקלט, במחילה מה שחש לקדש [שהיא באזור עמוקה] זהו גם משום נראה, כלשונו ונראה קדש עיר נפתלי [ואף זה רחוק הרבה ולא משתתף בעניניו], אדרבה א"כ אנו באין מכאן לכל מנהג ערי א"י שחוששים בהן שמה היא עיר הכתובה בתנ"ך שהיתה מוק"ח מימות יב"נ וארץ ישראל "מלאה מהן", וכל שכן כשידוע מיקומם של ערים הללו, ומש"כ שם עוד צד של יודפת, כבר דחה בתבואת הארץ דודאי אין זו יודפת הישנה.

ועכ"פ למדנו מהפאה"ש ב' דברים, א'. דנראה אף ברחוק הרבה הוי נראה וכפשוטו לשון הרשב"א וריטב"א דנראה לית ליה שיעורא, וכן בפ' ס' תרפח אליבא דהש"ע, ב. דס"ל דא"צ משתתף בעניניו, ואף דכ' הר"ן שיהא משתתף עמו בעניניו, הרשב"א לא הזכירו והצ"ח מחמת כן חלק על הר"ן, וכן בדעת הש"ע עמד הפמ"ג בא"י ס' תרפח דבב"י הביא תנאי זה ובש"ע לא הביאו משמע דלא סבר לה והניח בצ"ע, וזו דעת הפאה"ש שמביא זה כטעם ראשון ולא כצד [רק הצד השני של יודפת הוא צד], ואין אפשר להעלות על הדעת שגאון כמותו יסתור עצמו תוכ"ד שיעורא שגם בכפריה נהגו לקרוא ויכתוב טעם שאינו נכון, אלא ודאי ס"ל שגם לשם הוי נראה מטבריה, וכמו שרואים משם את צפת רואים את פרבריה, [אין שכפריה מחוברים לה כמו ביריא, וכן אומרים הבקאים בצפת בתמונת כן הבתים הישנים שם שהיו מחוברים בית לבית וברעידת האדמה נחרבה רובה]. ועכ"פ למדנו מדבריו דכל שנראה גם לספק יש לנהוג ב' ימים אף בלא חומה ובלא מחלוקת בקבלתה.

בענין מנהג א"י - מש"כ מע"כ בשם התיקון יששכר שכל רק מקומות הספק כגון פה צפת ודמשק לא כל ערי א"י, במח"כ ז"ל התיקון יששכר "וכן אנו נוהגין בצפת שבגליל וכן נוהגין בכל ערי א"י וכפריהן המסופקות", והביאו הארץ חיים, וכן מצטט הארץ חיים שם גם את הדברי יוסף, ומה שהביא מע"כ מלשון התיקון יששכר לדקדק שכן נוהגין רק בצפת ועזה ודמשק, שם מיידי לענין שקורין בס"ת ביום השני בברכה, וע"ז הביא שכן נוהגין בצפת ושמענו שגם בעזה ודמשק ע"ש, אבל לענין קריאת המגילה הביא להדיא על כל ערי א"י וכפריהן המסופקות.

ומש"כ הפאת השלחן לקרוא בצפת ופרבריה, פשוט שבה להעיד על מנהג צפת, והלא ממנו יש ללמוד לפי טעמו דנראה לטבריה על שאר הערים שנראים מרחוק מאד לספיקות כטבריא, ופשיטא שלא באו להוציא מקומות אחרים רק באו להעיד על המנהג במקומם.

ומה שהביא מהתבואת הארץ דרך ערי ארץ ישראל דוקא ערים ולא כפרים, הוא נגד התיקון יששכר שכל להדיא כפרים, וגם צ"ע מאי פ"ק בזה הלא בערים מסופקות עסקין ולא במקו"ח דהרי כ' גם את יפו וצפת ושכם [עיר מקלט שאינה מו"ח].

ומש"כ דהארץ חיים והדברי יוסף אין יכולים להכחיש דברי גדולי קמאי, מלבד מח' הראשון דכ' דהוי ספק השקול, הם באו רק להעיד על המנהג כפי דגם הב"י נהג במקומו והם העידו שכן מנהג כל ערי א"י הישנות וכפי שהעיד התיקון יששכר והם ספרי מנהגים מקובלים ולא מהשערות וחוקרים. וכן הביא בלוח א"י מנהג הערים הישנות ומנהג יפו טבריא צפת חיפה ועזה, ובספרו א"י הוסיף גם אשקלון עכו אשדוד רמלה באר שבע (שמיחסת לגת כמב' בכפ"פ) ועוד, כל אלו אין להם חומה ואין מחלוקת בקבלתם ובודאי לא רמלה יפו וחיפה שכולם ישובים חדשים, ומ"מ כולם מודים שנהגו כן ביפו וחיפה ואין שום ביאור למה נהגו ביפו וחיפה ושכם וחברון [ערי מקלט], רק הביאור הפשוט שכן נהגו בכל ערי א"י הישנות, ואין צורך לשום דיחוקים בזה, ובמנהג זה גם לא חילקו, ואף בערי מקלט שכשם וחברון נהגו כמ"ש בשע"ת מהרד"ב.

ואין לנו אלא המנהג המקובל ע"פ הש"ע והרמב"ם שגם הבית יוסף גופיה נהג בו והקבלה והמעשה עמודים גדולים בהוראה. והנה הפ' הביאו הרבה ערי חו"ל שנהגו בהן כן כפראג דמשק בגדד צור ועוד, אע"פ דהרשב"א ור"ן כ' דרק בא"י יש לנהוג ספיקות מ"מ המנהג היה גם בחו"ל וכל שכן בא"י.

ומ"מ כ"ז למנהג ערים הישנות, ובישוב החדש נראה דלא נהגו מנהג ערים הישנות רק בעיקר דברי בית יוסף, דצריך שיהיה מוקף חומה והספק על החומה מאימתי נבנית, אבל מקום שנהגו מנהג ערים הישנות פשיטא דמנהג נכון ומקובל הוא, דהרי עדיין נשאר מנהג ערים הישנות במקומות רבים, אבל כ"ז בדרך חומרא והידור, אבל אין בו חיוב כלל, ולכן הנשים לא נהגו בכל ערים אלו גם בערים הישנות, ויש מקומות שנהגו להחמיר רק במגילה ולא בשאר מצוות היום כדעת הפרי חדש ומטה יהודה ובה"ל ס' תרצה, כעדות זקני טבריא וחברון, והאריך בזה בבנין שלמה, אבל האדינא ברוב מקומות נוהגין כן בהם גם בשאר מצוות היום כדעת הרמב"ם מג"א ובע"ז ישע"י ס' תרפח ומ"ב סק"ה.

הנה כהיום בני ברק אינה סמוכה ליפו, אבל יש הרבה ערים בגוש דן מבוארים בספר יהושע כגת רמלה יהודה ובני ברק ואונו [ספק קרית אונו] שאין יודעין מיקומן רק שהם בגוש דן ומוק"ח מימות יב"נ וחמומים הרבה מיפו, וכהיום כמעט כל גוש דן מחובר, ואינה כיפוי שאינה בכתוב כעיר והיא גם מוקפת ים בצד א', ומצד זה שכל גוש דן מחובר מסתמא גם למוק"ח בודאי יש להמשיך המנהג בבני ברק.

וכן בבית שמש שיש צדדים גדולים שיש שם ערים ישנות מוק"ח מימות יב"נ כמו שזיהו בהם והשכונות מחוברים להן, בודאי מקום להחמיר ע"פ כל הנ"ל לנהוג כמנהג א"י הישנות ולקרוא גם בט"ו.

בענין קרית ספר הראני הגרי"ד הלוי בירנבוים שליט"א כמה מכתבים מריבנו הגר"ח קניבסקי צ"ל שראוי ונכון להחמיר לקרוא ב' ימים מחמת נראה ללוד [דהרבה ראשו' כ' דנראה אין לו שיעור, וגם מודיעין עילית חשיב משתתף בעניניו, דהרבה משרים ציבוריים כלל האזור נעשים בלוד ורמלה, ולמשנת"ג גם מחמת מנהג ערים הישנות שכפי השרידים היה כאן ישוב ישן לפחות מימי בית שני], וביאר שם למה לא חשש לנראה ביפו, משום דנקודה שחורה בעלמא לא חשיב נראה, דצריך שיהיה ניכר בתים, וגם משום דיפו לכל היותר ספק, דימה חומתה אבל לוד היא ודאי, רצ"ב הממתבים.

יששכר [מרבני צפת בזמן הב"י] שכך נהגו גם "כפריה ביריה ועין אל זיתון", והיינו מדין סמוך ונראה לצפת, ואין דין סמוך ונראה ל"נראה". [ופשוט שאין טבריה נראית לעין זיתון]. וכן הפאת השולחן מביא המנהג בכפרים אלו, ואכן מוסיף שחששו שם לעיר המוק"ח "יודפת", ועוד כתב: "ונראה עיר קדש אשר בהר נפתלי שהיא [אינה] מערי מקלט". [ההגהה של פאת השולחן עצמו (בהוצאה החדשה)].

מנהג ארץ ישראל - מה שטוען מע"כ "מנהג כל ערי א"י הישנות לקרוא יומיים. ומנהג זה הביאו בארץ חיים ובכנה"ס ס' תרפח ובלוח א"י ובספרו ארץ ישראל". הדברים מתמיהים. הרי כתב התיקון יששכר (זמן הב"י) "במקומות הספק, כגון פה צפת תוב"ב וכפריה שכתבנו, ועזה ודמשק". וכתב הפאת השולחן בשעתו (שנת תקצ"ו) "בירושלים קוראים את המגילה רק ביום ט"ו. וי"א דגם בקצרה הישנה של צפורה וחקרה של גוש חלב ויורפת הישנה וגמלא גדוד וחדיד וגיא חרשים ואונו וכן סלכה ואדרי (כפתור ופרח). ובצפת קורין י"ד וט"ו וכן הכפרים הסמוכים כמו בירי ועין זיתון". וכתב הגר"ח פלאגי (בספרו ארצות החיים שערי אות לד): "בעיה"ק ירושלים ת"ו קורין את המגילה ביום ט"ו בלבד. ובעיה"ק צפת ת"ו, ועיה"ק טבריא, ועיה"ק חברון ת"ו קורין ב"ד ובט"ו". מבואר שלא היה מנהג ספק אלא במקומות יחידים.

מה שהעיד הדברי יוסף בשנת תרי"ז [וממנו העתיקו ס' ארץ חיים וכפה"ח], זה לשונו "ובשאר ערי אה"ק חברון, שכם, יפו, צפת, כו' קוראים גם ב"ד בספק", דוק שלא הוסיף אלא "שכם ויפו ויכו"ה", והכו"ה כנראה בא להרבות את שתי הערים הנוספות שמוכרי הגר"מ סוקצינסקי בלוח א"י שנהגו ספק בט"ו: "עכו וחיפה". כל אלו נקראו "ערים", כולן היו מוקפות חומה בשנת תרי"ז הנ"ל, לאפוקי כל שאר ישובי א"י. אין בכלל דבריו כל המקומות שדתי עליהם במאמר. ובענין המנהג לחוש לט"ו בארבע הערים "שכם ויפו ועכו וחיפה", שלא נזכרו בכל דברי גדולי ישראל קמאי, כנראה היה מנהג חדש בקהילות החדשות. אודות יפו, הרי" שווארץ בעצמו מעיד (תבואת הארץ פ"א) שבעלות ארצה בשנת תקצ"ג "לא היה בו (ביפו) ישוב מבני עמינו". חיפה היתה לפני כן כפר דייגים, והישיבה היהודי בשכם אז התחדש לראשונה. גם הקהילה הוותיקה בעכו נחברה בצורת של שנות תקעט-תקצ"ב. לערים אלו התחדשו קהילות בשנת ת"ר בערך, בעיקר יהודים שעלו אז מצפון אפריקה, והמתיישבים קבעו מנהג זה. מה היה מקורם ומי פסק להם, הוא נושא לעיון, אבל לא מענייננו כאן.

מה שציין מע"כ לספר ארץ ישראל להגרי"מ סוקצינסקי ז"ל, עיי"ש (עמ' מד) שכתב: "עירות עתיקות מוחזקות לספק מוקפות חומה - ב"ד וט"ו, וכל שאר המוקפות בא"י רק ב"ד... עירות עתיקות הידועות במקרא ובתלמוד אלא שלא הוחזקו שנה הממוצות באותן המקומות הקדומים - שכל בסתמא נוהג בהן רק יד. ומכ"ש כל המושבות והעירות החדשות שנוהגין בהן רק ב"ד". עכ"ל (ועיי"ש שמפרט).

לכב' ידידי הגאון הגדול הרב אריאל בוקוולד שליט"א

א. הבית יוסף הביא דברי מהר"י אביב שכל נגד המנהג שקורין בב' הימים, והב"י הק' עליו ובסוף כ' "לקיים דבריו" אבל המנהג אינו כן, והש"ע עד כמה שהאריך בבית יוסף סתם בזה הדברים המסופקות קורין גם בט"ו לא הזכיר כלל גדר בזה, לפי דהש"ע נכתב כשהיה בצפת שם כבר הדקיע המנהג בצפת וכל ערי א"י הישנות, וראה שאין זה מתאים כלל וכלל להני כללי דהבית יוסף אליבא דהר"י אביב.

ולכן כ' המג"א בשם השל"ה דאף הוא היה בטבריה דרואי גם בחו"ל לקרוא ב' ימים, ע"ז השיב ע"פ הלבוש לפי שלא היה ידוע שיש מוק"ח אבל בא"י שידוע שהיה מוק"ח מימות יב"נ נהגו שם בספיקות.

הרדב"ז נקט כגאונים דרך בטבריא דאיכא ספיקא דדינא בגמ' נוהגין כמסופקות ולא יתור דאזלי אחר הרוב, אבל אנו קי"ל כרמב"ם בכל המסופקות ולא רק בספיקא דדינא כסתיומת הש"ע, וכ"כ בארץ חיים בס' תרפח דהמנהג דלא כרדב"ז.

וליהוי ידוע דהארץ חיים הוא א' מהספרים הקדומים שסומכים עליהם במנהג ארץ ישראל.

יסוד המחלי' בב' דברים, א'. בספק דדברי קבלה, דהרמב"ן כ' דאף אם הוי ספק השקול, הוי ספק דרבנן ונקט דרבנן, וכ"פ הפר"ח, ואנו מחמירין בספיקא דדברי קבלה כדאורייתא. ב'. בקבוע שאינו ניכר אי חשיב קבוע, וכדביאר בשער המלך הל' מגילה ע"פ הר"ש מקינון דזה הוי קבוע שאינו ניכר וס"ל לשעה"מ דהוי קבוע, ובתורת חסד ס' לט כ' דתלוי בפלוגתא זו, והיא פלוגתא גדולה בפ' בס' ק"י והר"ש מקינון גופיה מיקל בזה וכן הפר"ח נקט דלא הוי קבוע וכן הכנפי יונה ישועות יעקב ועוד, והט"ז ב"ח וש"ך חו"ד וחכמ"א מחמירין בזה דהוי דאורייתא, וי"א דהוי דרבנן כמ"ש התו' בפסחים טז, והפמ"ג במקום הפסמ"ר כ' לסמוך על הפו' דהוא מדרבנן.

הרמב"ן והר"ן אזלי בשי' הגאונים דא"צ לקרוא בספיקות רק ממדת חסידות ולכן כ' דהולכין אחר הרוב מדינא, וכ' הרמב"ן דאף אם הוי ספק השקול סד"ר לקולא ורק ממדת חסידות, אבל הר"ן אחר כ"ז הביא בסו"ד את הרמב"ם דהספיקות קורין בב' ימים והש"ע פסק כרמב"ם וכן המנהג. וזה המכרעת הפ' בתראי ומפורסמים. לא נצרכנו להביא המעריץ אלא ללמד דאין זו דעת רוב הפו' [אף לפי מה שכל המאירי דדבריהם נראין] אבל רה"פ לא סברו הגאונים.

ב. ז"ל הדברי יוסף ס' ב' להדיא בתשו' שם סו"ד שלישים "ראיה ברורה שסתם ערי הארץ כולן ערי מבצר מוק"ח הוי". ושם האריך לכא דרוב ערי א"י מוק"ח הן מימות יהושע רק העומדים על הגבולין, ובאמצע התשו' לשונו שם "ובכל משך זמן הבית השני היה כמעט כל ערי הארץ נהוגות כל כ' הדינים כי מוקפות מימות יב"נ הוי".

ג. החז"א כ' דבר זה להחמיר שאין לסמוך על מפת הארץ ועל שמות הערים לפוטורן משביעית כבית שאן, אבל פשיטא דיש לסמוך עליהן להחמיר מספק.

ד. אחר המחילה הבה"ל שהביא מהדבר משה דכרך ששמים אין קורין בסמוך לו בט"ו, מקורו בברכ"י שהביאו [הבה"ל מיד] בסק"ח, ושם מבואר הטעם דכיון שאין בו ישראל שקורין בו כיון דהדרו משם גם בסמוך אין קורין ואין כאן דין של שממה וחריבה, ולכן חידש מיד הברכ"י והבה"ל דמ"מ ישראל שנכנס בה קורא כדן כרך שאין בו י' בטלנין דמחמירין לקרוא בו על אף שיש אומרים דאין קורין בו בט"ו.

בענין שונם - מלבד הנ"ל דהכרח חרב מיהודים לגמרי, ואין שם ישוב ישראל כלל הלא גם

המשך מעמ' קודם

הגאון רבי משה מרדכי קארפ שליט"א

א. הלא כ' הר"ן להדיא ע"ז "ועוד שאפי' תאמר שהוא ספק השקול", ולשון זה הובא בב"י. **ב.** איני מבין, הלא לשון זה של הברכי יוסף מורה להדיא דשומם הכונה שומם מישראל ואין א' מישראל בו, ולא שהוא חרב ואין שם אדם, והטעם משום דאין קורין בו בט"ו, וע"ז פסק שם דלכן לא יקראו בסמוך לו, וזהו הפסק שמביא הבה"ל מהדבר משה [וט"ס שם וצ"ל משאת משה במקום דבר משה] ואין לנו מקור אחר לזה. וזהו גם בשונם אין א' מישראל ולא היה שם.

ומש"כ שבאנו לערער על המ"ב, ח"ו לא באנו לערער על המ"ב אלא להוכיח מתוכו דהוא מייירי בכרך ששם מיושביו היהודים ולא שםם, וכפי שהביא מקורו הוא מהברכי יוסף מהמשאת משה ואין מקור אחר לזה, גם בחזו"א קנג סק"ג נקט לשון זה ששםם ונעשה של עכו"ם, וזהו הנידון ולא בחורבן ושמהה מייירי.

ג. הלא החזו"א חולק שם על הברכ"י בזה וע"ז כ' דלא מצינו בראשו' חולק ע"ז כפי שהביא מריטב"א והגר"א וכל דהברכ"י לא ראה הריטב"א, ואנו דנין לפי הבה"ל שהביא הברכ"י והדבר משה לדינא, ומע"כ גופיה הביא דברי בה"ל הללו וכל ג"כ בכללים שלו דברי הבה"ל הללו, ומנהג ערים הישנות מעולם לא היה בכרך שאין בו ישוב ישראל, ובסמוך לו בודאי חזי הבה"ל להצטרף שלא להחמיר בזה בספיקות שאין להן מנהג ולא קשר למוק"ח. ומה קשור זה לירושלים דהיא ודאי מוק"ח וגם מחוברת לעיר העתיקה. ובודאי הרוצה להחמיר בשונם כמנהג ספיקות תע"ב אבל אין זה מנהג ערים הישנות כלל.

ד. דברי הגר"ש אלישיב צ"ל הולך על קרית ספר בלבד שאי אפשר לחייב והרוצה להחמיר אין מזניחים אותו, ולא על כל מנהג הערים הישנות.

ויישר כוחו על כל ביורו הענין המקיף הנפלא בענינים אלו.

יום רביעי י' אדר ב תשפ"ד

לכבוד הגאון המפורסם הגרמ"מ קארפ שליט"א,

אבאר את דברי, שקיצרתי בהסברה מקודם:

החזו"א (סי' קנד ס"ק ג ד"ה ובאמת) ממשיך לדון בסברא וגם מדקדק במ"ב: "ואמנם עדיין לא שמענו מה דין כרך שחרב ואין בו יושבים כלל לא ישראלים ולא עכו"ם, ישראל הנכנס לשם מה דינו... ובמ"ב בבה"ל סי' תרפ"ח כתב בשם דבר משה דכרך ששםם, הסמוך לו קורא ב"ד, והנה דין הכרך והסמוך לו הם לעולם בדין אחד, ואם הכרך ששםם הנכנס לתוכו קורא בט"ו הדין נותן שגם הסמוך לו קורא בט"ו, ומשמע שדעתו ז"ל דכרך ששםם פקע מיני' דין מוקף." [משמעות המ"ב היא היא דעת המ"ב.]

ואכן כן מדקדק היטב דין זה במקורו של המ"ב בסברת ברכי יוסף [לא בפירוש המילים שםם]. בתחילת דינו, ז"ל הברכי יוסף:

ח. יש לחקור כפר הסמוך לכרך שהיו קורין בו בט"ו כקריאת הכרך, ויהי היום מפני סיבה, עדת ישראל יושבי הכרך אלו הן הגולין, אבדורי אבדור עקוריים היו מן הכרך, לגור באשר ימצאו, ונשאר הכרך שםם, ואין גם אחד מישראל בו, אבל הכפר מיושב כמאז הימים, מי אמרין דבני הכפר יקראו בט"ו, כאשר היתה באמנה קרואים והולכים כדין הכרך, והשתא נמי מאן מירמי מינייהו, דהכרך ראוי הוא לשיבת ישראל, ולימים עוד אולי ימצאון שם ישראל, או דילמא אין הכפר נדון ככרך אלא כי כרך מיושב וקרו ביה בט"ו, ואילו השתא מקור משחת ומאי דהוה לא הוה."

מדגיש הברכי יוסף שכל הנידון וחקירה שלו הוא דוקא "כפר המיושב כמאז הימים" שדוקא בכפר כזה יש מקום לחקור ולדון אם ישיבת הנכרים מהניא, והוא משום "דהכרך ראוי הוא לשיבת ישראל, ולימים עוד אולי ימצאון שם ישראל". אבל בכפר השםם לגמרי - אין מקום אפילו לחקור דינו, שפשוט שאין דינו כרך. והנה אע"פ שמשקנת הברכ"י בחקירתו היא ששיבת נכרים נחשבת כשםם ובטל שם כרך מיניה, הרי המ"ב פוסק לא כן אלא "כרך של עכו"ם שאין בו ישראל כלל ישראל הנכנס לכרך זה בפורים קורא בט"ו", וכפי שמדקדק החזו"א בכוונת המ"ב. דעת המ"ב בזה כמסקנת ביאור הגר"א שם וכמובא בחזו"א (ד"ה והגר"א) בשם הגר"א "ומסיק דאע"ג דלענין בתי ע"ח רוב עכו"ם מבטלין דין מוקף, לענין מקרא מגילה אין מבטלים". אבל לאחר מסקנה שנכרים לא מבטלים שם כרך, עדיין נשארת לדינא פשיטותיה של הברכי יוסף דמעיקרא, שפשוט לו שאם אין הכפר מיושב כלל אין נידון כלל ופשוט שאבד שם כרך מיניה.

כבוד לכבוד תורתו,

אריאל בוקוולד

לכבוד ידידי הגאון הגדול שליט"א

דברי הברכי יוסף והביאור הלכה בב' הפסקים אחד הם, ובה קוראין חוצה לה אין קוראין, ומשום שהכרך חרב (מיהודים) ואין קוראין בתוכו, לכן אין קוראין חוצה לו. אבל הנכנס לתוכו קורא משום דבה קוראין, אבל הסמוכים לה שהן חוצה לו אין קוראין, וזהו הפסק הראשון של כרך שחרב מקוראין.

דחוק מאוד לבאר דהביאור הלכה הביא פסק המשאת משה במה שלא הסתפק בו אם היה שםם לגמרי, ומאחר שלמשאת משה אין חילוק בזה, וגם אם יש שם רק גויים ביאר הדין שהסמוכים חוצה לו אין קוראין.

יישר כח גדול על ליבונו הנפלא והערותיו המאירות

בברכת התורה

משה מרדכי קארפ

וכ"כ הגר"ג גשטטנר צ"ל במכתבו שכן ראוי למהדרין לנהוג. ומ"מ בודאי אין לחייב דבר זה והוא רק בגדר חומרא, וכפי ששמעתי ממרן הגר"ש אלישיב צ"ל דודאי אי אפשר לחייב רק הרוצה להחמיר אין מזניחין אותו, והמקילין יש להן על מי לסמוך כהב"ד דעכ"פ צריך שיהיה היקף חומה או שנחלקו בקבלתה, וגם על הגאונים עצמן דנראה בבהגר"א דפסק כותיהו וכן בשעה"צ שהביאו. לא נצרכה אלא לומר דהמחמירין יש בזה מנהג טוב וחסידות ואינו מנהג הדיוט והוא מנהג כל ארץ ישראל הקדום.

בברכת התורה

משה מרדכי קארפ

מכתבי הגר"ח קניבסקי צ"ל מכת"ק שלא נתפרסמו מעולם

בענין קרית ספר

נשאל ע"י הגר"מ הסגל שליט"א בענין קריאת המגילה בעיר החדשה קרית ספר שרואים מכאן (או מהשכונה הסמוכה ברנפול) את העיר לוד, וכן משום שנמצאו סמוך ותוך קרית ספר עתיקות וממצאים המורים על ישוב יהודי ישן שהיה כאן וחרב וכפי ששמע מספרים ועדויות הרי רוב ערי ישראל מקדמת דנא היו מוקפות חומה מימות יהושע בן נון. והשיב: **אם רואים את לוד יתכן שנכון להחמיר.**

שוב נשאל ע"י הגר"ד הלוי בירנבוים שליט"א שהזכיר במכתבו את הוראת חמיו מרן הגר"ש אלישיב צ"ל, וע"ז השיב: **אין אחר הוראה מו"ח שליט"א כלום, שא"ל לחייב, רק הרוצה להחמיר אין מזניחין אותו.**

בענין בני ברק

מה היה טעמו של החזו"א שמתחילה נהג לקרוא בב"ב בט"ו בצנעה ורק בשנים האחרונות היה קורא ברבים. והשיב הגר"ח קניבסקי צ"ל (אדר א' תשנ"ה): **הטעם משום דבתחלה נסתפק אם נתחברה ליפו.**

עוד השיב בענין הנהגת החזו"א בתחילה: **הוא החמיר גם קודם רק לא בציבור** (אולי משום סברת הברכ"י אף שמפקפק עליו בספר).

עוד השיב פעם אחרת: **אין ידוע לי אם חשש לנראה שיתכן שאי"ז נקרא נראה מאחר שאין מכירין כלום רק רואים משהו שחור.**

עוד נשאל למה בבני ברק לא חשש בנראה ליפו וקרית ספר חשש לנראה ללוד, והשיב: **כפי שזכור לי לא הזכיר מרן שרואים את יפו ואולי לא מקרי ראי' מאחר שא"ל להכיר כלום ורק רואים דבר מה מרחוק וגם שיפו עצמו ספק בגמ' גבי טבר' שימה חומתה וגם ספק אם זהו יפו שהי' אז, משא"כ בלוד שהיא ודאי, וגם משום הברכ"י אף שמרן מפקפק עליו, אבל מיום שנעשה ספק שמא מחוברין ממש החמיר מרן וכשתבנבר שהוא ממש מחובר התחיל לקרות בצבור בלי ברכה.**

עוד נשאל ע"י בנו של הנ"ל, א. כפי שהבנתי מהרב, בזמן ילדותו ראו את יפו היכן שהיה גר, ולא הבנתי א"כ למה החזו"א לא חשש משום נראה, אלא חשש רק משום סמוך. ב. אם אכן להנ"ל החזו"א לא חשש לזה שראו את יפו בזמנו מב"ב, א"כ גם מקרית ספר "שרואים את לוד" אין טעם לקרוא ב' ימים.

והשיב: א. יתכן שלא ראו ברור, ויתכן שחשש אף לזה ב. הרי ים חומתה הוא ספק בגמ' [א.ה. פ' משא"כ בלוד דהוא מוק"ח מדינא דגמ'].

יום רביעי י' אדר ב תשפ"ד

לכבוד הגאון המפורסם הגרמ"מ קארפ שליט"א,

כתב הרמב"ן (מגילה ב.) את פסק הגאונים ונימוקם "משום דרובא דעלמא אינן מוקפין חומה מימות יהושע ב"ן נזיל בתר רובא", ולא נימקו "ספק הנהגת חסידות לקולא". ולא באר מע"כ שום מקור לעמדתו האיתנה שלא סברו "נזיל בתר רובא" אלא בהנהגת חסידות, אלא מקושיות האחרונים על הגאונים שטענו מדין קבוע, שהן קושיות גם על הר"ש מקינון בביאורו הטעם שלא חוששים לעגלה ערופה. ואדברנה, עי' שו"מ (מהדור"א ח"ג יב) שמוכיח מדין רוב הנ"ל בערי הספקות לצדקת הר"ש מקינון. ועי' זית רענן (יו"ד ה' ב סי' ו אות ח) שמיישב היטב בסברא את קושיותיהם. [ולא ידוע לי אחד שתירץ דין רוב זה מטעם שהוא רק להנהגת חסידות.]

ושמחתי מאד שלמעשה פוסק מע"כ לרבים כהבית יוסף, אלא היכא שכבר נהגו דין ספק באותו מקום ממשיכים את מנהגם. אם כן אין ויכוח בינינו. וחבל על האריכות להתווכח מה היה המנהג בכלל א", ובדקדוק על איזו ערים היתה עדותו של הרב יהוסף שווארץ. [ובדקדוק דברי התיקון יששכר, נכון שאני שגיתי בדקדוקי, אבל דוק גם לענין דקדוק, עי' תקון יששכר (דף כג.) דלא קאמר אלא שכל מקומות הנוהגים ספק מברכים ביום הראשון, ולא הזכיר אפילו ברמז להנהיג ספק בכל מקום]. גם לענין חשש נראה למרחק, צמצם מעכ"ת את הוראתו ל"הרוצה להחמיר אין מזניחין אותו".

אכן בא מעכ"ת לערער על פסק המ"ב שאם הכרך שםם שאין בו דין סמוך ונראה, ודקדק החזו"א [וגם הגרצ"פ פרנק] בדברי המ"ב שהיינו שםם מכל אדם דוקא. וטוען מע"כ שאין עולה דבריו המ"ב ממקורו הברכי יוסף. אכן אין דופי במ"ב, ובאמת מדקדק היטב שהיה פשוט לברכ"י דן בתחילת דבריו בביאור צדדי ספיקו בכרך של נכרים], שאם נחרב מישוב לגמרי אין דין סמוך ונראה. ז"ל: "ח. יש לחקור כפר הסמוך לכרך שהיו קורין בו בט"ו כקריאת הכרך, ויהי היום מפני סיבה, עדת ישראל יושבי הכרך אלו הן הגולין, אבדורי אבדור עקוריים היו מן הכרך, לגור באשר ימצאו, ונשאר הכרך שםם, ואין גם אחד מישראל בו, אבל הכפר מיושב כמאז הימים, מי אמרין דבני הכפר יקראו בט"ו, כאשר היתה באמנה קרואים והולכים כדין הכרך, והשתא נמי מאן מירמי מינייהו, דהכרך ראוי הוא לשיבת ישראל, ולימים עוד אולי ימצאון שם ישראל, או דילמא אין הכפר נדון ככרך אלא כי כרך מיושב וקרו ביה בט"ו, ואילו השתא מקור משחת ומאי דהוה לא הוה."

ובענין גבעת המורה ועפולה עלית הסמוך ל"שונם", לא הבנתי כלל טענת מע"כ. הרי ידועה לו הכרעת החזו"א (קנד ג ד"ה נמצא) "נמצא לדינא כרך שחרב ונעשה של עכו"ם, הסמוך לו קורא בט"ו, כמו שמבואר בירושלמי לפי הריטב"א והגר"א, ולא מצינו מי שחולק ע"ז". וכן נהגו כל ירושלים משנת תש"ח עד שנת תשכ"ז.

כבוד מעלת כבוד תורתו,

אריאל בוקוולד

נספח:

תקון יששכר דף כג.

בחוצה להרץ חנל חיץ מתברכין חלל ביוס יד וכליל בלבד החולץ והוא זמן הקריאה לרוב העולם כהתבסס זל בהלכו מגילה פא" וכן אנו מהג' בכפת סכנליל העליון תובבס פהיא קפק וכן מהג' בכל ערי א"י וכפרהין המקושקות ולא כרעת הר' חיהל זל אחי הר' בעל הטורים זל שכתב עליו פהוא כתב עיר פהיא קפק סכנליל הוה פיקרלח בלא ברכה בפני הימי' החולץ והיא קפק י ווס יח בו סכת תשא י

האם נהרגה ושתי או לא

מבואר להדיא בדברי חכמינו ז"ל במס מגילה דף יט ע"א ובאסתר רבה ה ב ושושתי נהרגה בפועל ממש. גם מצינו איזה דעות באופן מיתתה וכמו שיבואר לפנינו להלן. אך יש לצייין לפלא שמצינו באיזה מפורשים שדעתם נוטה לומר שלא נהרגה ושתי בפועל ממש רק שנדחתה ממלוכה.

א בפירושי הרשב"ם ור"י קרא נלפסו בס' תוספות השלם כתב וז"ל יצא גזירת מלכות מלפניו ואותה גזירה תכתב בדתי פרס ומדי ולא יעבור, פתרונו גזירה זו לא תיבטל שאם יבוא מחר שום אדם לפייס את המלך על ושתי לא יעבור, גזירה זו לא יועיל שום אדם לפייס את המלך על ושתי, ומה היא הגזירה אשר לא תבוא ושתי וגו', כשם שמיאנה לבא בדבר המלך ביד הסריסים כן לא תבוא עוד לפניו, וכל האומר שרפה או הרגוה שוגה הוא בפשוטו של מקרא, שאם הרגוה מה צורך לכתוב דבר זה בדתי פרס ומדי שלשא תיבטל לאחר שנהרגה ודאי כי דבר זה אין להשיב מפני שום פיוס, אבל אין משיבין על האגדה עכ"ל.

ב. בעיון יעקב (על העין יעקב מגילה י"ג ע"ב ד"ה הכסף נתון לך) כתב וז"ל עוד יש לומר בדרך דרש דלא מצינו שהרגו ושתי רק שלא תבא עוד אל המלך, ומלכותה יתן לרעותה הטובה הימנה, וכן לקח אותה המן בלי ידיעת אחשוורוש ולשפחות השמשמה וזהו שאמרה אסחר ואלו לעבדים ולשפחות נמכרוו החרשתי שכבר עשה כן לושתי, אף שהוא ביזוי ונזק למלך שאשתו תהא שפחה, וע"ז שפיר חמתו בערה בו ושאל מי הוא וגו' וזה הגם לכבוש את המלכה עמי ולא די לך בושתי עכ"ל העיון יעקב.

ג בפתח עינים להחיד"א מגילה שם הביא דברי העיון יעקב הנ"ל והעיר עליו וז"ל ומ"ש הרב שלא נהרגה ושתי והיתה שפחה המן הוא הפך רז"ל וקשה על הרב שמוליד תולדות הפך רז"ל בלי שום סמך והרי כתיב ויעש המלך כדבר ממוכן ואיתא ממללא שנהרגה ושתי עכ"ל החיד"א.

ד. בפ' הרד"ל על פרקי דר"א פרק מ"ט אות ס' כתב וז"ל מפני שכתוב רק אשר לא תבוא וגו' ומלכותה יתן וגו' ויש לטעות שנדחית ממלוכה אבל לא נהרגה, לכן ביאר בפרקי לר"א שבאמת נהרגה ומפני הכבוד לא נכתב במגלה, וביאר להלן ראייה לדבריו במה שכתב שאח"כ ביקש את ושתי ולא מצאה ושלמלי לא נהרגה הרי היה יכול להחזירה עכ"ל.

ה. במנות הלוי (א י"ט) כתב בשם הה"ר יהודה בן שושן ז"ל שפלפל אחד מחכמי הדור כי לא נדונה ושתי להרג ממקרא ומסברא, והאריך ה"ר יהודה ז"ל לסתור דבריו יע"ש העתקת דבריהם, וסיים עלה במנות הלוי וז"ל בא"ד כדי הוא הבזיון אשר בזהו שם לקצפון הזה אשר מלאו לבו לחלוק על גמרא כעורכר בדיניו שנשחטה ערומה בשבת, ועבר על דברי חכמים במדרשו אשר כולם מסכימים בזה וכו', כי באמת דברים הללו אין להם שורש וענף לא טעם ולא ריח וכו', ואחזה אנכי אשית לבי כי כבוד חכמים חכמי ישראל רבותינו הקדושים חקור דבר, וראשונה אפלא מה איש הזה אשר דחק עצמו והכחיש המפורסם ומפורש בפי הלא אשר עדי לא היה איש פוצה פה ומצפצף לא לעזר ולא להועיל כי אם לבשוש אשר הוא חולק על דברי חכמים וכו' יעו"ש שהאריך לסתור את ראיותיו ממקרא ומסברא.

ו. בתורת משה להחח"ס הנדמ"ח ח"ב עמוד ק"ע כתב וז"ל הרבה מפורשים אומרים שגזר עליה מימה אלא שלא מבוא עוד אל המלך אך כחז"ל (מגילה י"ט ע"א אסתר ה ב) קבלו דנהרגה ונ"ל בשנדקדק וכו' ולא גזרו אלא שלא תבוא אל המלך לא להמיתה אלא גזרו על ושתי שלא תבוא עוד אל המלך והמלך יתן לרעותה הטובה ממנו מלכותה כדי שתתקנא בירך חברתה ותצטער צער עולם וקשה ממייתה, והיינו זכר את אשר גזר עליה, שע"כ אי אפשר לישב בדד אלא צריך ליתן כתר מלכות לרעותה, על כן יעצוהו ויבקשו למלך נערות תבולות וי"ל אז מתה או המיתה עצמה מקנאה וצער ודברי חכמינו ז"ל קיימים עכ"ד.

ז. בתרגום ראשון א י"ט כתב וז"ל יפוק פתגם גזירת מלכותא מן קדמוי וכו' ולא יתבטל הדא גזירתא די לא תעול ושתי קדם מלכא ומן בתר דתיתי קדם מלכא יגזור מלכא ויעדי ית רישה.

גיל מרדכי היהודי

בסדר הדורות כתב בשם שלשלת הקבלה וז"ל מרדכי חי יותר מארבע מאות שנה ונמצא בסוף מלכות חשמונאים והי נקרא ג"כ פתחיה וז"כ ביוחסין (לר"א זכות מאמר) א וכוונות להעובדא דגגות צריפין ועין סוכר הנזכר להלן שזה היתה בסוף מלכות החשמונאים כשנחלמו הורקנוס ואריסטובולוס אז בושט ג"א תרצ"א אך עדיין צ"ב האל נס פורים היתה בשנת ג"א ת"ה ומשם עד ג"א תרצ"ז היא רצ"ב שנים ומהו החשבון של יותר מארבע מאות שנה

אך נראה לי ביאור הדברים דבאמת כבר היה מרדכי הצדיק זקן ושבע ימים בשעת נס פורים כמבואר באסתר רבה פ"י דהרי כבר גלה עס גלות יכניה אסחר נ (ו) שהיתה בשנת ג"א שכ"ז, ומגלוה יכניה עד נס פורים הוא ע"ח שנים עי' מגילה י"א ע"ב ובר מן דין מבואר (גמ' מגילה י"ג ע"ב) שמרדכי הצדיק לפני שגלה עם יכניה היה מיושבי לשכת הגזית ומבואר בסנהדרין דף פ"ח ע"ב דיושבי לשכת הגזית מתחלה ממנים אותו דיין לעירו ואח"כ לבי"ד של כ"ג הנמצא על פתח הרי היות ואח"כ לבי"ד של כ"ה היושבים בפתח העזרה ואח"כ לבי"ד של ע"א היושבים בלשכת הגזית, ומסתמא כבר היה בא בימים באותו שעה אחר שעבר מרדכי כל כך בתי דיניו ומצינו בספרי פ תצא אות ע"מ עה"כ ועלמה יבמתו השערה אל הזקנים שמצוה לבי"ד שיהיו בזקנים, עוד מצינו בסנהדרין דף י"ז ע"א דאין מושיבין בסנהדרין אלא בעלי זקנה וברמב"ם פ"ב מטהדרין ה"ו כתב הלשוש דצריך להשדל ולבדוק ולחפש שיהיו כולו בעלי שיבה והנה סתם זקן הוא בן ס' שנים כמבואר בשדי חמד ח"ב מע' ז' כל כ"י) ואי נימא דגם מרדכי הצדיק היה באותה שעה בשנת ג"א שכ"ז בן ס' שנים נמצא דבשעת נס פורים בשנת גא ת"ה כבר היה מרדכי הצדיק זקן מופלג לכה"פ בן קל"ח שנים ואם האריך ימים עד סוף ימי החשמונאים בשנת ג"א תרצ"א, נמצא שחי מרדכי הצדיק לכה"פ ארבע מאות ושלושים נים, ומדייק מאוד מש"כ בשלשלת הקבלה שהאריך ימים יותר מארבע מאות שנה.

(פרסומי ניסא)

המגילה - ובניין הבית | הרב יואב שמעוני

חז"ל דרשו פסוק זה על הקורבנות, (מגילה דף יב): "והקרב אליו כרשנא שתר אדמתא תרשיש. אמר רבי לוי: כל פסוק זה על שום קרבנות נאמר: כרשנא, אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, כלום הקריבו לפניך כרים בני שנה כדרך שהקריבו ישראל לפניך? שתר, כלום הקריבו לפניך שתי תורין? אדמתא, כלום בנו לפניך מזבח אדמה? תרשיש, כלום שימשו לפניך בבגדי כהונה, דכתיב בהו תרשיש ושהם וישפה. מרס, כלום מירסו בדם לפניך? מרסנא, כלום מירסו במנחות לפניך? ממוכן, כלום הכינו שלחן לפניך".

הקשר לדורש את הפסוק הזה על הקרבנות, מבואר כי כל המגילה קשורה בזה שלא בנו את בית המקדש, וכך ביאר בספר ש"ם שמשמואל (שמות - פורים) "ונראה שכך היה כל ענין נס פורים, שכל הענינים היו תלויים זה בזה וסיבה זה לזה, ותכלית הכל היה בנין בית שני", ונרחיב בעניין:

* מניעת המלך אחשוורוש לבניין בית המקדש. בתרגום שני כתוב "אחשוורוש בדיומוהי בטלית עבידת בית אלהנא רבא, בגין עטייתא דושתי חזיתא ברתיה דאוויל מרודך בר נבוכדנצר, ועל דא שבקת למבני ית בית מוקדשא, אתגזר עליה לאתקטלא ערשיתא, ואוף איהו על דצית לעיטא, אתקצרו יומוהי ואתפליג מלכותיה". תרגום: אחשוורוש ביטל את בניית בית המקדש, על פי דברי אשתו ושתי, ולכן היא מתה, וגם הוא נתקצרו ימי מלכותו.

כתוב בחז"ל (אסתר רבה פרשה א ט"ו) "בשנת שלש לביטול מלאכת בית המקדש, כיון שגמר לביטול מלאכת בית המקדש שלש שנים, עשה משתה לכל שריו ועבדיי". וכתוב עוד במדרש (אסתר רבה פתיחות) "כיון ששלח שמע וביטל מלאכת בית המקדש, וכיון שראו כך התחילו הכל צווחין ווי ויהי בימי אחשוורוש" זה היה הצער בימי אחשוורוש, שביטל את בנין בית המקדש.

זה כהמשך למה שנאמר בגמ' (מגילה דף יא): "אמר רבא: מאי כשבת - לאחר שנתיישבה דעתו. אמר: בלשצר חשב וטעה, אנא חשיבנא ולא טעינא".

ובסעודה הביא אחשוורוש כלים מכלים שונים, ומבארים חז"ל (אסתר רבה פרשה ב) "הביא כליו וכלי עילם ונמצאו שלו יפין משל עילם, הביא כליו וכלי בית המקדש ונמצאו נאים ויפין מכליו, בהראותו את עושר ששה תסביריות היה מראה להם בכל יום (מאה ושמונים). שכן הוא אומר עושר כבוד מלכותו ואת יקר תפארת גדולתו הרי ששה", והיה מוציא להם את כלי המקדש והיה מראה להם כל יום ששה כלים.

וכתוב עוד בגמ' שהסעודה של אחשוורוש הייתה כסעודת המזבח (מגילה דף יב). "והשתיה כדת (אין אנס). מאי כדת? אמר רבי חנן מן משם רבי מאיר: כדת של תורה, מה דת של תורה - אכילה מרובה משתיה, אף סעודתו של אותו רשע - אכילה מרובה משתיה", וביאר רש"י "כדת של תורה - אכילת מזבח מרובה משתיה", שוב ניסה לדמות את הסעודה לבית המקדש, כדי לומר לעם ישראל כבר לא יהיה יותר בית המקדש, כאן אנו עושים מה שעשו בבית המקדש.

ואחשוורוש עצמו ישב בבגדי כהונה כסעודה ככהן גדול, וז"ל הגמ' (מגילה דף יב). "אמר רבי יוסי רבי חנינא: מלמד שלשבש בגדי כהונה: כתיב הכא יקר תפארת גדולתו וכתיב התם לכבוד ולתפארת".

וכתוב ב'פרי עץ חיים' (שער ו') "כבוד מלכותו ואת יקר תפארת מלכותו", יוצא בגימטריה "אלה בגדי כהן גדול מכנסים כתונת מצנפת אבנט חשן אפוד מעיל ציצ"ן".

המשתה שנעשה שמונים ומאת יום משתה שבעת ימים כתב המהר"ל (אור חדש א ד) "אנמם אשר נראה ברור כי אחשוורוש מפני שהיה מולך בכל העולם ולכן מלכותו שהוא מלכותא דארעא הוא כעין מלכותא דרקייע ולכן כל הסעודה הזאת לעשות מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקייע כי הוא יתברך מפרנס הנבראים כמו שנראה בימי הקיץ שאז הארץ מוציאה פירות והאילנות מוציאים פירות ומפני כי הקיץ הם מאה ושמונים יום. ועתה עשה שבעה ימים בשושן הבירה אשר שם כסא מלכותו וזה כנגד העולם שנברא בשבעה ימי בראשית וברא להם פורנס בשבעה ימים אלו".

כתוב בספר 'יוסף לקח' שהיה בתכלית שמחתו ובטוב לבו, נתערבב שמחתו, כמו שהוא ערבב שמחתם של ישראל, כאשר חשבו שהגיע עת הגאולה לאחר שבעים שנות גלות, וביטל את בנין הבית.

ולפי' מובן מדוע היה צריך להזכיר במגילת אסתר את סעודת אחשוורוש, כי זה שורש כל הפורענות, משם התחיל מניעת בניין בית המקדש.

* עונש אחשוורוש על מניית בניין בית המקדש. ביערות דבש (ח"א דרוש ג') הביא מפרקי דר"א, כי יש רנ"ד מלכויות בעולם, ובכולם מלך אחשוורוש, אולם לאחר שביטל את בניין בית המקדש, הקב"ה ענשו שימולך רק על חצי, וזה שאמר עד חצי המלכות, דהיינו בית המקדש שהפסיד לו את חצי המלכות.

ולא עוד כתוב שמיד לאחר מעשה המגילה, בשנת ארבע עשרה מת אחשוורוש, וגם זה היה כעונש על מניעתו לבנות בית המקדש.

* מיתת ושתי מחמת שמנעה את בניין בית המקדש. לכאורה מיתת ושתי לא קשור לעצם המגילה, אלא היא היתה זו שיעצה לאחשוורוש לא לבנות את בית המקדש, הרי כורש מלך ונתן רשות ליהודים לבנות את בית המקדש, ואחריו שמלך אחשוורוש עצר את הבניה בעצת ושתי, וז"ל המדרש (אסתר רבה פרשה ה) "ולמה עלתה לה כך לפי שלא היתה מנחת לאחשוורוש ליתן רשות לבנות בית המקדש, ואומרת לו מה שהחריבו אבותי אתה מבקש לבנות".

ועל פי זה מובן מדוע היה צריך להרוג את ושתי דווקא במשתה היין, ולא להורגה סתם כך כדי להגדיל את אסתר, כיון שרצה להראות לכולם שהיא מתה מיתה משונה, ביום שמחת לבו של המלך הרג את ושתי אשתו, להראות כי נקטעה מלכותה באמצע, ולא סתם הגיע זמנה למות.

* כל השרים מענו את בניין בית המקדש. וכך כל הסריסים של המלך היו גם בעצה אחת לא לבנות את בית המקדש, ונאמר על כך במדרש (ספרי דאגדתא על אסתר נוסח ב פרשה ב) "אחר הדברים האלה כשוך חמת המלך אחשוורוש, כשהשיג את ייני ביקש את ושתי, אמרו לו הרגת אותה, אמר להם ומי נתן לי את העצה להרוג אותה, אמרו לו בשעת שיר פרס ומדי, כיון שנתנו עצה לבטל בנין הבית, לפיכך נגזר עליהם הריגה ונהרגו", הרי מפורש שנהרגו כל אלה מחמת שמנעו את בנית בית המקדש.

ודרשו חז"ל (אסתר רבה פתיחות) "ושמתי כסאי בעילם והכרתי משם מלך ושרים, מלך זו ושתי, ושרים אלו שבעת שרי פרס ומדי", כולם נהרגו כיון שהיו בעצה אחת על ביטול בניין בית המקדש.

* המן רשע למניעת בניין בית המקדש. כל מה שגידל אחשוורוש את המן היה בשביל למנוע את בניית בית המקדש, וז"ל המדרש: (ספרי דאגדתא על אסתר, פרשה ג) "אחר הדברים האלה, הרהורי דברים היה שם, מי הררה, ר"ל נחמיה אמר אחשוורוש הררה, אמר מרדכי לו אני חושב לו טובה והוא ישב כאן ומבקש לבנות בית המקדש, לבנותו אי אפשר, להחזירו אי אפשר, אלא הריני מגרה בו את המן, ויהיה זה בונה זהה סותה".

המן ירד בעצמו משושן הבירה לירושלים כדי לבטל את בניין בית המקדש, כמבואר במדרש (ילקוט שמעוני אסתר רמז תתרמה) "באו לבנות בית המקדש ועמד עליהם המן הרשע הוא ובנו שמשו הסופר (כלומר שמשו בנו של המן), ומשם ירד פרוזבוטי מרדכי שיבנה בית המקדש, אמרי ישראל מרדכי הוא משבטו של בנימין שנאמר ובין כתפיו שכן, לפיכך ירד פרוזבוטי כנגדן, מרדכי ירד בשביל שיבנה בית המקדש בימיו, והמן ירד בשביל שיביטל בנין בית המקדש בימיו, שכן כתיב ובמלכות אחשוורוש בתחלת מלכותו כתבו שטנה לפיכך צווחו ווי ויהי בימי אחשוורוש".

כתוב בפירוש בן שם, שכל הרוקם שקל עשרת אלפים ככר כסף, כנגד מה ששקל דוד לצורך בנין בית המקדש שהיה עשרת אלפים ככר כסף, דכתיב (דברי הימים א כט), "וכסף ככרים עשרת אלפים", כיון שכל מטרותו של המן היה לגרום לאי בנית בית המקדש, שקל כנגד מה ששקלו לבניית בית המקדש.

ויעש עץ חמישים אמה, מנין לו כזה עץ, אומר המדרש מבית המקדש (פרקי דרבי אליעזר פרק מט) "אמרו לו אדני המלך יש עץ בביתו של המן מבית קדשי הקדשים, של יובן את בית יער הלכנון ויעש את אולם העמודים חמישים אמה ארכו ושלוש אמות רחבו", לקח קרש מבית המקדש כדי לתלות את מרדכי.

ומבואר כי כספו של המן הלך לבית המקדש, (מדרש תהלים מזמור כב) "תניא לשלשה חלקים נחלקה ממנו של המן, שליש למרדכי ואסתר, שליש לעמלי תורה, ושליש לבנין בית המקדש".

וצריך עיון

קושיות מבי מדרשא

בודאי ה' להם להזדרז. גם לפ"ז יש לעמוד שוב במה שכתוב לעיל שבכל מדינה ומדינה דבר אשר המלך ודתו מגיע כו', שכנראה ה' במדינות הקרובות שלא התאחר דרך הרצים הראשונים עד אז.

[הרב ישראל הכהן ארנטרין]

"אם החרש תחרישי וכו' ואת ובית אביך תאבדי וכו' כאשר אבדתי אבדתי" [ד יד]

צ"ע הלא מרדכי אומר לאסתר שהיא תאבד רק אם לא תלך אל אחשוורוש, ומדוע היא אומרת שתאבד גם בזמן שתלך אל אחשוורוש.

[הרב אשר פורמן]

כ"י אם החרש תחרישי בעת הזאת רוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר ואת ובית אביך תאבדו" [ד יד]

ויש לבאר מדוע דיבר מרדכי הצדיק בלשון קללה, הרי ידוע מהגמ' (מכות יא.) שקללת חכם אפי' בחינם היא באה.

[הרב אברהם ישעיהו גליק]

היכן מצינו שנתקררה האמבטיה ע"י עמלק

עה"פ בפרשת זכור (דברים כה יח) 'אשר קרץ בדרך', הביא רש"י המשל הידוע שציין עמלק האמבטיה הרוותחת. וקשה ע"ז, חדא הרי לבסוף הרגו את עמלק וניצחום, ומ"ט חשיב כקיר.

וביותר קשה הלא מפורש אצל רחב שאמרה למרגלים שנשלחו ע"י יהושע, דלא קמה רוח באיש מתוך פחד ממה שעשו עם ישראל, ומבואר שלא נתקרב כלל.

[הרב אברהם דויטש]

"ויחלש יהושע" [בשלח יז ג]

וברש"י: 'חתך ראשי גבוריו ולא השאיר אלא חלשים שבהם ולא הרגם כולם, מכאן אנו למדין שעשה ע"פ הדבור של שכניה'.

צ"ב מה רש"י בא לומר לנו כאן, וכי אין אנו יודעים שכל מה שמשה רבינו עשה היה ע"פ שכניה. ואי נימא דהיה ס"ד דהוא לא עשה ע"פ שכניה, א"כ מה הראיה מה שהוא עשה כן, והא דילמא מה שהוא עשה לא היה ע"פ שכניה.

[הרב אשר פורמן]

ל"יהודים היתה אורה" [ח טז]

ובגמ' (מגילה טז): 'אורה זו תורה, שגזר עליהן המן שלא יעסקו בתורה', וצ"ע דלכאורה לפ"ז יקשה מה שידוע בשם הלבוש, שההבדל היסודי בין חנוכה לבין פורים היה בזה שחנוכה היה גזירה על הרוחניות, ואילו בפורים היה הגזירה על הגשמיות. ולפ"ז יוצא דגם בפורים היה גזירה על התורה.

ועוד קשה הלא מצינו בהמן שראה את תשב"ר כשהם עוסקים במצוות קמיצה וכו', ולכאורה הרי המן גזר עליהם שלא ילמדו, ולא נראה מזה שהיה כביכול נגד ציווי המן.

[הרב יעקב ישראל שניידר]

לקיים את ימי הפורים האלה בזמניהם

הנה כידוע זמן פורים הוא ב" באדר או בט"ו באדר, וקשה טובא הלא זמן הנס היה בט"ז ניסן שאז נתלה המן ובטלה הגזירה, וא"כ מאי טעמא אנו עושים בזמן שקמו מאויביהם ולא בזמן שבטלה הגזירה, דהרי לכאורה עיקר הנס כלל לא היה בזמן הפורים אלא הוא היה בזמן שנתלה המן דאז בטלה הגזירה, וראיה שבטלה הגזירה דהרי לא מצינו שאחרי שנתלה המן המשיך מרדכי בשקו ותעניתו כפי שעשה קודם הגזירה, וכן לא מצינו שהיה רעש בשמים מצד אבות העולם בזמן זה.

וביותר הרי תמיד אנו יודעים שעיקר סגולת הזמן הוא משום שההשפעות שהיו באותו זמן חוזרות וזה היה בפסח ולא כעת.

ועוד קשה מאי טעמא חיכו מרדכי ואסתר לכ"ג סיון בשביל לכתוב איגרות שניות, הלא לכאורה היו צריכים באותו זמן לכתוב מיד איגרות שניות.

המשך מעמ' ג' | חיוב מחיית עמלק

עמלק והן את מי שעושה מעשה עמלק וכמו שכל' החפץ חיים, אמנם מה שכל' בפרשת כי תצא דמייירי על הציווי בפועל שם לא נאמר רק על זרע עמלק ממש.

ובזה יש ליישב מה שכבר הובא בכמה מקומות הנידון האם חיוב מחיית עמלק מייירי על זרע עמלק ממש או גם על כל מי שעושה מעשה עמלק, ולהנ"ל שניהם קיימים בשני פרשיות והציווי בפועל הוא על מי שהוא מזרע עמלק ולא על מי שהוא עושה מעשה עמלק אפילו שאין שמו שלם עד שימחה זכר עמלק [וראיה לזה הוא מהא מצינו בסיפרי 'ושבע הקב"ה בכסא הכבוד שלו שלא יניח נין ונכד של עמלק ולא גמל ולא חומר תחת כל השמים שלא יאמרו גמל זה של עמלק' וגמל של עמלק הוא ודאי לא חיוב מחיית עמלק ולא גרע גמל של עמלק שיאמרו מעמלק מעושה מעשה עמלק, אמנם לזה נאמר נשבע ה' והוא כביכול שבועה של ה' אך אינו ציווי בפועל לעם ישראל].

ובזה מאוד מיושב שכל' מפורש מלחמה לה' בעמלק ומפורש שהוא מלחמה של ה' ואינו מלחמה של כל יחיד ויחיד,

ולפי זה נראה לומר דהנה בפרשה הראשונה מובא 'ויחלוש יהושע את עמלק' שהוא לשון 'חולשה' והביאור בזה דכיון שעדיין לא נצטוו על מחיית עמלק, על כן מה שעשה יהושע בתחילה היה חולשה של עמלק שזה היה על הגבורים שבו ועל כן הועיל הדבר להמשך הדורות שמלחמת עמלק תהיה קלה יותר ועל כן כיון שהוא הולך על הדבר הרוחני שבזה גם מאמר ה' 'מחה אמה' הולך על הדבר הרוחני.

המשך מעמ' א' | משולחן מלכים

דיבוק אותיות במגילה

שאלה: מילה במגילת אסתר נכתבה בכשרות, ושוב מחמת לחות נתחברו מעט שתי אותיות והן ניכרות היטב, מה הדין.

תשובה: אם יגרור פשוט דכשירה, אבל יתכן שאפשר להכשירה גם בלא תיקון, כיון שעיקר דין זה שדיבוק לאחר כתיבה פוסל הרי הוא שנוי במחלוקת, ואף שמחמירים בזה בסת"ם וכמש"כ במשנ"ב סל"ב סקע"ח (אם לא שהוא רק 'גיפלאסין' דהיינו שניכר דזהו שחרורית בעלמא ולא מגוף האות), אבל ציין שם למש"כ בס' קמג סקכ"ה, דלענין קריאת ס"ת יש להקל בנפל דיו אחר גמר האותיות של"צ להוציא אחרת, וכמו בעוד ענינים שמצפרים שיטת הרמב"ם דאפשר לקרות גם בס"ת פסול אמנם בחזו"א פוסל מ"מ בשי' הרשב"א הכל מודים דכשר, וא"כ יש לדון לענין מגילה, דבדיעבד כשירה עד חציה, ואף שהמשנ"ב פוסק דזהו דוקא כשאין לו מגילה אחרת לקרות (תרצ סק"ח תרצא סק"ד), אבל עכ"פ י"ל דל"צ להחמיר כ"כ, ועיין.

גמרו קריאת המגילה ונתגלה שטעו

שאלה: באופן שהתגלתה למפרע טעות שהיתה בזמן הקריאה, אחר שכבר חשבו שסיימו ויצאו ידי חובה, האם צריך לקרותה שוב מתחילתה. וכן אם צריך לברך שנית כיון שכבר הסיוח דעת.

תשובה: למעשה נראה דאמנם צריך לברך שנית, אבל אפשר להקל שההיסח הדעת לא פוסל את כל מעשה המצוה, וסגי בקריאת ההמשך, ונ"מ בזה גם שאם הטעות היתה רק אחר חצי המגילה שכבר נקראה מתוך הכתב בהכשר, הרי שאת ההמשך יכול לקרות מתוך חומש, ונמצא מברך על קריאת מגילה מודפסת ודו"ק. (אמנם הגרא"א בוקוולד שליט"א הראה בארחות חיים לרא"ה מלוניל הל' כיסוי הדם, שנראה מדבריו דהיסח הדעת פוסל את כל המעשה, וצ"ע).

המשך מעמ' א' | דין משלוח מנות בבשר, יין ושאר משקין

ונחלקו בפירושו דרבינו חננאל מפרש שקיימת בנו מתנות לאביונים ולא משלוח מנות משום דלא שלח אלא מנה אחת וזה סגי לאביון דלדעיה צריך ב' מנות, דהדר שלח ליה עגלא תילתא וחביית יין, ומצטרף מה ששלח בפעם הראשונה עם מה ששלח עכשיו להיות ב' מנות [ושלח עגלא תילתא לפייסו וכן חביית יין דאין אכילה בלא שתיה ולעגל שלם צריך חביית יין] וז"ל הר"ח שם נתינת אביונים תת לי מנה אחת והוא הירך וכו', ומפורש לגירסא ופירוש זה דאין יוצאין ביין דלא מיקרי מנה.

ומפורש עוד לגירסא זאת דיוצאין בשני מנות בשר ולא צריך שני מינים דוקא וכמש"נ לעיל. **אמנם** בריטב"א ובתוס' ר"ד פירשו גירסא זאת דצריך משלוח מנות לכל אחד לפי כבודו, ולעשיר לפי עשרו צריך מנה מכובדת, ולזה הדר שלח לו עגל שלם וחביית יין וכן פירש בחיי אדם מדעתו ופסק כן להלכה. ולפ"ז משמע דיוצאין גם במשקה דשלח לו עגל ויין לצאת ידי משלוח מנות.

וברור שדעת הרמב"ם כגירסת הר"ח ופירושו דמשם למד לחדש דיוצאין בשתי חתיכות חשובות של בשר ולא נחשב כמנה אחת ולכן גם לא העתיק שיוצאין עם משקה דלגירסת רש"י זהו עיקר החידוש של ר' הושעיא ומדוע נמנע להעתיקו וכל שכן שהאר"ק לפרש מיני אוכלין, מיני תבשילין, ומשמע דנקט בן לאפוקי משקין [ושמעתי שיש תשובה מהגאון רבי צ"פ פרנק שמפרש כן ללשון הרמב"ם]

והיה נראה עוד דגם לגירסת רש"י שיוצאין עם משקה, הני מילי יין שזהו עיקרו של הסעודה דחייב איניש לבסומי בפוראי וכמפורש ברמב"ם שם דכיצד חובת סעודה זו שיהאכל בשר וכו' וישתה יין עד שישתכר וירדם וכו', אבל אין יוצאין במיץ ענבים ושאר משקין דמשלוח מנות עיקרו מנות של הסעודה (וכמשמעות ל' הרמב"ם שם שכלל דיני משלוח מנות ביחד עם חובת הסעודה)

ותדע שהרי לפרש"י, זה היה חידושו של ר' הושעיא דיוצאין משלוח מנות ביין וכמש"כ בפרי חדש, ואין לך בו אלא חידושו, ייין דוקא וכמש"נ. אמנם המנהג לא להקפיד בזה וכן הוא משמעות כל הפוסקים. וצ"ע.

גזירת המן על שושן ובשאר המדינות

הרב יואב שמעוני

הנה המן נתלה ביום ט"ז ניסן, ומרדכי שלח את האגרות בכ"ג סיון, ומבואר במדרש (בראשית רבה פרשה ק) "א"ר אבהו אותן שבעים יום שבין אגרת לאגרת".

יוצא איפה שבשושן הבירה היה צום רק שלושה ימים, כי מיד כולם ראו את תליית המן ועלית מרדכי, והעיר שושן צאלה ושמחה, אולם בכל העיירות האחרות נשלחה אגרת ראשונה של המן לחרוה ביהודה, ואז עשו בכל מקום אבל וצום ובכי, ולאחר שבועים יום הגיע האגרת השניה של מרדכי שהיהודים יהרגו בגוים.

וצריך להבין מדוע בשושן היה אבל רק שלושה ימים, ואילו בשאר המקומות היה אבל שבועים יום?

הגמ' מביאה שתי סיבות לגזרת המן, (מגילה דף יב.) "מחמת שנהנו מסעודתו של אותו רשע. - אם כן שבשושן יהרגו, בשכל העולם כולו אל יהרגו: - אמר להם: מפני שהשתחוו לצלם, אמרו לו: וכי משוא פנים יש בדבר? - אמר להם: הם לא עשו אלא לפנים - אף הקדוש ברוך הוא לא עשה עממן אלא לפנים".

ומבואר שהיה חטא שהשתחוו לצלם, וחטא שני שנהנו מסעודת אחשוורוש, בגלל שתי הסיבות גם יחד, כדברי רש"י (אסתר ד, א) "ומרדכי ידע - בעל החלום אמר לו שהסכימו העליונים לכך לפי שהשתחוו לצלם בימי נבוכדנצר, ושנהנו מסעודת אחשוורוש".

יוצא שבשושן החטא היה הנאה מסעודת אחשוורוש, ואילו בשאר המקומות החטא היה השתחוו לצלם, בשושן נהנו מסעודת אחשוורוש, היה זה חטא אמיתי, ולא כמו בכל המקומות שהשתחוו לצלם, והיה זה רק לפנים, לא היה זה חטא פנימי אמיתי, לא התכוונו לעבוד ע"ז, וגם זה לא היה ע"ז ממש רק אנדרטה.

ממילא בשושן נתנו כח לסטרא אחרא באמת, כי חטא אמיתי שואב כח אמיתי, לכן גזרת המן בשושן היה גזרה אמיתית, וכמבואר במדרש שהקב"ה הסכים על ידו של השטן (אסתר רבה

המשך בעמ' הבא

עיר גדולה או קטנה, ולכאורה הוא תליא בהנ"ל האם הוא היום דן של טפילות או דילמא שהיום הוא כבר לא דין של טפילות אלא כך נקבע.

ולכאורה כיון שרוב הראשונים נוקטים דדין עיר המוקפת חומה הוא גם בחו"ל והטעם לזה נתבאר שהוא משום דס"ל דהוא דין טפילות לכרך וכד' הריטב"א לכאורה צריך להיות שהיום יהיה לו דין כזה ולא סגי במה שבעבר היה הדבר מוקף חומה והטעם בזה משום שבשלמא גבי העיר חומה אפשר לומר שהוא מה שהיה אז ועל זה נקבע דין ט"ו אך ערי הפרזי שנבנו כעת מחדש על זה לא היה דין קודם וכיון שעכשיו באנו להטפיל אותם לעיר המוקפת חומה הסברא אומרת שיהיה בזה הדין שהוא תוי האם הוא עכשיו כן או לא, אמנם לפי מצי שסובר שהעיקר תלוי בקדושה ולכן הוא רק בארץ ישראל, הדין נותן שהוא לא תלוי האם כרגע הוא גדול או לא אלא אפילו אם הוא גדול עדיין מה שהוא לא קדוש נטפל למה שהוא קדוש.

והנה כ' הביאור הלכה ג' חידושי דינים: א. כרך שחבר אין לו דין כרך וכל מי שסמוך לו קורא ב"ד ואינו קורא בט"ו. ב. כרך של גויים אם ישראל נכנס לתוכה הוא קורא בט"ו ג. אם יש כרך שהוא ספק י"ד ספק ט"ו מה שסמוך לו קורא רק ב"ד ואינו קורא בט"ו כלל.

ולכאורה מדויק מדברי הביאור הלכה דרך מי שנכנס לתוכה קורא בט"ו אך מי שסמוך לכרך של גויים אינו קורא בט"ו דאל"ה מאי טעמא היה צריך הביאור הלכה לומר דאין ישראל נכנס לתוכה הוא קורא בט"ו, והטעם בזה נראה שהוא נוקט שבאמת כל יסוד הדין אינו מטעם הקדושה אלא הוא מטעם הטפילות ועל כן אין טפילות לעיר של גויים ורק אם הוא נמצא בתוכו הוא קורא כדן ט"ו, אמנם יש שהבינו בדברי הביאור הלכה באופן אחר ולדבריהם כוונת הביאור הלכה הוא לא דוקא בתוכו אלא הוא גם חוצה לו וכדבר הירושלמי שאומר שבכרך של גויים קוראים חוצה לו, ובטעם החילוק בין כרך ששם לבין כרך של גויים דגבי כרך שומם אין דין 'סמוך' ואילו בגויים איכא דין 'סמוך' כ' החזו"א

ובדין השלישי כ' הביאור הלכה שאם הוא סמוך לספק הוא קורא ב"ד, ולכאורה יש לתמוה מה הטעם בזה שהוא קורא ב"ד והרי אם יש הלכה שכל הסמוך לכרך דינו כמו הכרך אי"כ מאי טעמא הוא קורא ב"ד, ולכאורה הביאור בזה הוא שכיון שהוא הלכה של חשיבות של מקום על כן מקום שהוא ספק אין לו מספיק חשיבות בשביל להטפיל אליו ערים ועל כן הוא קורא ב"ד לכ"ע (אמנם בחזון איש פליג עליה וסבירא ליה דהוא קורא בין ב"ד ובין בט"ו, ולכאורה טעמו הוא משום דסבירא ליה

אלא דיש לתמוה בדברי הביאור הלכה מה הטעם שאם הוא נכנס לכרך של גויים שהוא קורא בט"ו והרי אין כאן עשרה בטלנים ולדעת המשנה ברורה בגוונא שאין עשרה בטלנים הוא ספק כרך וצריך לקרא בין ב"ד ובין בט"ו וצריך עיון מאי טעמא הכא הוא נקט שהוא קורא בודאט ב"ו.

ירושלים משנת תש"ח ועד שנת תשכ"ז
והנה ירושלים היתה משנת תש"ח עד שנת תשכ"ז בידי גויים ודנו הפוסקים בזמן זה גבי העיר החדשה האם קוראים בה בט"ו או קוראים בה ב"ד

והנה עיקר הנידון שעל פיו הכריעו בתי הדין בירושלים וכן מרנא החזון איש דקורא בט"ו הוא על הא דאיתא בגמ' דעיר שאין בה עשרה בטלנים אינה כרך, ואע"פ שבש"ע פסק לדינא דאין צריך עשרה בטלנים, אך בשמנה ברורה הביא דעת הרמב"ן דצריך עשרה, וע"כ פסק דיקרא ב"ד וט"ו.

הכרעת הגר"צ פראנק זצ"ל היתה דקוראים בט"ו כיון שאין דין שהעשרה בטלנים יהיו דוקא בתוך הכרך אלא סגי שהם יהיו בתוך הערים מסביב, (והוא קצת תימה דבשלמא אחרי שיש שייכות ביניהם אמרינן דסגי בזה שהעשרה בטלנים יהיו בתוך הערים האחרות, אך כאן כיון שלא היה אפשר להיכנס לעיר ירושלים, הוא תימה מאי טעמא סגי בזה שיהיה עשרה בטלנים בעיר)

הכרעת החזון איש היתה דכיון דמצאנו עוד שיטות ראשונים שחולקות על דברי הרמב"ן וס"ל דאין צריך שיהא עשרה בטלנים, ועל כן להלכה לא קי"ל כד' הרמב"ן ושפיר קוראים בט"ו.

אך תימה דלכאורה אי מדויק מדברי הביאור הלכה לעיל דהוא דוקא בתוך הכרך ולא בסמוך לכרך א"כ יוצא דלפי דעת המשנה ברורה יהיה דין קריאה ב"ד ולא בט"ו.

אלא דבלא"ה יש להעיר הכא דהלא הובא לעיל המחלוקת בד' האחרונים האם אפשר להטפיל עיר גדולה לעיר קטנה או לא, ולכאורה לפי צד זה אין לא חששו לקרא ב"ד עכ"פ מספק, דהלא לא שייך להטפיל לעיר העתיקה.

והביאור בזה הוא שבאמת יש חילוק בין ירושלים לבין שאר הערים, דגבי ירושלים מכיון שהיא עיר הקודש והמקדש והכל מעלין לירושלים' על כן אין בזה הדין הרגיל של נטפל אלא כאן הוא דין מיוחד שקוראים בט"ו כדן ירושלים וכן שמעתי מרבינו הגר"א ליברמן שליט"א דלעולם אין זה נקרא 'כרך של גויים' מחמת קדושתה, ועל כן כל מה שדנו רבותינו היה רק כלפי הנידון הנוסף של 'עשרה בטלנים'

גופא, אמר רבי יהושע בן לוי: כרך וכל הסמוך לו וכל הנראה עמו נדון ככרך. תנא: סמוך - אף על פי שאינו נראה, נראה - אף על פי שאינו סמוך. בשלמא נראה אף על פי שאינו סמוך - משכחת לה כגון דיתבה בראש ההר. אלא סמוך אף על פי שאינו נראה, היכי משכחת לה אמר רבי ירמיה: שיושבת בנחל.

ואמר רבי יהושע בן לוי: כרך שישב ולבסוף הוקף - נדון ככפר. מאי טעמא - דכתיב ואיש כי ימכר בית מושב עיר חומה - שהוקף ולבסוף ישב, ולא שישב ולבסוף הוקף.

ואמר רבי יהושע בן לוי: כרך שאין בו עשרה בטלנים - נדון ככפר. מאי קא משמע לן? תנינא: איזו היא עיר גדולה - כל שיש בה עשרה בטלנים, פחות מכאן - הרי זה כפר. - כרך איצטריך ליה, אף על גב דמילקלי ליה מעלמא.

אמר רבי יהושע בן לוי: כרך שחבר ולבסוף ישב - נדון ככרך. מאי חרב? אילימא חרבו חומותיו, ישב - אין, לא ישב - לא? והא תנינא, רבי אליעזר בר יוסי אומר: אשר לוא חומה - אף על פי שאין לו עכשיו, והיה לו קודם לכן. אלא: מאי חרב - שחבר מעשרה בטלנים.

עוד אמרינן בדף ב' ע"ב 'דאמר רבי יהושע בן לוי: כרך וכל הסמוך לו וכל הנראה עמו נידון ככרך. עד כמה? - אמר רבי ירמיה ואיתימא רבי חייה בר אבא: כמחמתן לטבריא, מיל. ולימא מיל! - הא קא משמע לן: דשיעורא דמיל כמה הוי - כמחמתן לטבריא.

טעם דין סמוך לכרך

והנה יש לתמוה מה באמת טעם הדין דאם הוא סמוך לכרך הוא קורא בט"ו והרי לכאורה הוא לא הכרך עצמו והרי התקנה היתה רק לכרכים ומהיכ"ת דגם סמוך לכרך יהיה לו דין קריאה כמו הכרך עצמו (ואינו משום שמעיקר הדין הוא קריאה בט"ו ורק מי שלא סמוך קורא ב"ד דהרי כ' מפורש 'וזמניהם זמנו של זה לא זמנו של זה')

א. הטעם משום שכל הסמוך לכרך הוא נטפל לכרך עצמו וכיון שהוא חלק מהכרך על כן דינו כמו הכרך ודבר זה למדנו מתורתו של הריטב"א ב' ע"ב שכ' וז"ל 'דכיון דמגנו בתוך העיר בשעת צרה ומשתתפי לכל מילי כדידהו חשיבי לענין מקרא מגילה'.

וכן לכאורה משמעות דברי רש"י ביהושע שכ' רש"י בספר יהושע (יג כח) הערים וחצריהם - הערים המוקפות חומה: וחצריהם - ערי הפרזי בלא חומה' ומבואר ברש"י דגדר פרזי - הוא חצר של הכרך'

ב. עוד טעם מצינו דהוא משום קדושת עיר חומה ועל כן כל מי שסמוך לקדושתו קורא כמו המקום הקדוש ומקור הדברים לזה הוא מהא דנחלקו הראשונים מה הדין כרך המוקף חומה מימות יהושע בן נון בחו"ל האם הוא קורא בט"ו או לא ד' רוב הראשונים דאין הבדל בין חו"ל לא"י ואילו ברין' (ב ע"ב) מביא בזה מחלוקת האם הוא קורא בט"ו או לא (ובד' רש"י עצמי יש סתירה בדברי רש"י דמחז' מבואר בדף ב' ע"ב דמקשינן בגמ' מאי טעמא שושן קוראים בט"ו ובי' רש"י דהוא משום שלא ידעין אם הוא מוקף חומה מימות יהושע בן נון ולכאורה מפורש בדברי רש"י שאם היינו יודעים שהוא מוקף חומה ודאי היה קורא בט"ו, ומאיך מפורש בדברי רש"י לקמן גבי הא דנחלקו בגמ' האם קדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבא או לא ואמרין דהנ"מ בזה הוא בגוונא שנפלה החומה וכל רש"י דאי קידשה לעתיד לבא - היא קריאתה המגילה בט"ו, ומבואר מזה דהוא נושא של קדושה וכבר כ' כן החזון יחזקאל ריש מגילה להוכיח מדברי רש"י אך א"כ יהיה סתירה בדברי רש"י)

והטעם שהוא קורא חומה הדבר הקדוש יתכן שהוא כדברי החת"ס דסבירא ליה דתיקנו שכל הסמוך לכרך קורא כמו הכרך משום שלא יהיו הללו עצבים והללו שמחים.

והנה מצינו בגמ' דכרך שחבר אין לו דין כרך והטעם בזה לכאורה בין לפי מי שסובר שהוא משום טפילות ברגע שאין כרך אין בו טפילות, וכן לפי מי שסובר שהוא משום קדושה ברגע שחבר אין בו קדושה של עיר חומה (אמנם לכאורה יהיה תלוי האם קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבא או לא וכן מבואר בגמ' שם בדף י' ולפי זה קצת תימה דכל דברי רבי יהושע בן לוי הוא רק לפי מ"ד דלא קידשה לעתיד לבא)

עוד מצינו בדברי רבי יהושע בן לוי דכל מי שסמוך לו או נראה אע"פ שאין סמוך קורא בט"ו והטעם בזה הוא או מטעם טפילות למקום שהוא נחשב כחצירו של הכרך והוא נטפל אליו או מטעם שהוא נחשב כחלק מקדושתו.

יש לחקור בגדר הטפילות

ומעתה יש לדון האם הביאור הוא דגם היום כל דינו של הכרך הוא משום שעכשיו הוא נטפל אליו ואם עכשיו הוא לא נטפל אליו אין דין 'סמוך' או דילמא דזה היה גדר התקנה אך היום אין צורך לדון בזה האם הוא נטפל או לא אלא כל שהוא סמוך או נראה הוא קורא בט"ו (ואף בדין סמוך יש לדון האם צריך שיהיה נטפל עמו כל עניינו)

והנה נחלקו האחרונים מה הדין בעיר גדולה היום שהיא סמוכה לכרך האם יהיה בה דין ט"ו או לא דעת החת"ס שאין הבדל האם היא עיר קטנה או עיר גדולה ותמיד הוא קורא בט"ו ואילו דעת המהר"ם שיק (וכן כבר הביא החת"ס בשם מהר"מ אלשקר) הוא תלוי האם היא

המשך מעמ' קודם

פרשה ז) "אמר הקדוש ברוך הוא לשטן הבא לי מגילה ואכתוב עליה כלייה", ובשושן צמו באמת על גזרה אמיתית, כיון שנתנו כח באמת לרע.

כיון שנצח ישראל לא שייך בו כליה, אולם פרטיים בכלל ישראל שייך בו מיתה, יעקב לא מת כי הוא בכלל ישראל, לא במצב הפרטי שלו.

ממילא בכל המקומות לא היה שייך גזרת כליה אמיתית, כי לא שייך בכלל ישראל כליה, גזרה על כל העולם הוא סימן שהגזרה היא גזרה רק לפנים, ואילו שושן זה פרטיים בכלל ישראל, שם שייך שיהיה כליה, ולכן הגזרה היתה אמיתית.

וכדי לבטל את אותה גזרה היה צריך מרדכי לא לכרוע, ולא קם ולא זע, ביטול הרע שדבק בחטא אמיתי, ממילא בשביל ביטול הגזרה, בשושן היה צריך צום אמיתי, וע"י צום אמיתי שלושה ימים מתבטל הגזרה, כמבואר (הושע ו.ב.) "יחינו מימים ביום השלישי יקימו ונחיה

לפניו".

אולם בשאר המקומות שלא נתנו כח אמיתי לסטרא אחרא, כל החטא היה לפנים - כלפי חוץ, אז שם כאשר הגיע האגרת להשמיד ולארג מאת המן, המן כבר היה תלוי, (תוך שלושה ימים מליחת האגרת המן נתלה), והם צמו על גזרה לא אמיתית, כיון שכל הכח של הרע היה לא אמיתי, הגזרה לא היתה אמיתית, והצום היה רק לפנים.

אולם בשאר המקומות שלא היה זה חטא אמיתי, למה שבעים יום, מבואר במדרש (בראשית רבה פרשה ק) "א"ר אבהו אותן שבעים יום שבין אגרת לאגרת, כנגד שבעים יום שעשו מצרים חסד עם אבינו יעקב", כנגד שבעים יום שמצרים עשו כבוד ליעקב, נתנו להם שכר שבעים יום, דהיינו נתנו כח לרע שבעים יום, בצורה של כלפי חוץ, חזר להם השכר כלפי חוץ, שבעים יום לא אמיתיים.

ונתנה תוקף קדושת היום

הרב מאיר טעפ

פורים כיום כיפורים

• בזוהר (תיק"ז נ"ז): איתא: 'פורים איקרי על שם יום הכפורים, דעתידין לאתענגא ביה ולשנויי ליה מעיני לעונג'. ובי' בפ"י בניהו על תיקון"ז: 'ונ"ל דאות כ' של כפורים הוא כ' הדמיון, וכאילו נקוד בשווא דהיינו כמו פורים'.

פורים גבוה מיום כיפורים

• כתב בפלא יועץ (תרומה): 'מבואר בספה"ק על יום כפורים, שענין פורים גבוה מבחינת יום הכיפורים'. וכן הוא בליקוטי הארי"י ובשל"ה. ובמכתב מאליהו כתב: 'ידוע מה שכתבו בשם האריז"ל שקדושת יוה"כ טפילה היא לקדושת פורים, אל תיקרי כיפורים אלא כפורים'.

הארה גדולה נמשכת ועולה ביום הפורים

• כתב האריז"ל (פע"ח שער הפורים ה'): 'השית' רוצה להטיב עמנו ולהאיר לנו בכל זמן וזמן, ובכל שנה ושנה בימי הפורים האלה, שאז נעשה הנס, ושתמיד בימים האלה יתגלה אותו הארה של מרדכי כו', ותשאר קיימת תמיד. והנה הארה הזאת לא היתה לא בשבת ולא ביו"ט אלא בפורים לבד כו', והבן מ"ש 'לא יעבור מתוך', כי תמיד נשאר הארה זו באמן הזה של ימי הפורים ולא תתבטל כו'. כי היא הארה אשר מעולם לא נתייתה כמחול. עוד כתב הארי"י (שם ו, דע"י קריאת המגילה מתמתקין הגבורות, ועי"י כולים הצדיקים לבטל כל גזירות רעות, מחמת שנפתחין אורות הקדושים והמשכת החסדים כמו שהיה בימי מרדכי אסתר, ויהיו נעשים כולם נפלאות בכל דור ודור עי"י'.

עולם חדש קדוש ונורא מאד מתנוצץ ביום הפורים

• כתב מהרח"ו (קב הישר צט): 'וצריך אתה לדעת כי יש עולם חדש למעלה שהוא קדוש ונורא מאד, ואין אותו העולם מתגלה לחוץ מחמת רוב קדושתו כי אם פעם אחד בשנה, ומתחיל להתגלות בהתחלת קריאת מגילה. ומזה העולם היה שורש נשמתו של מרדכי הצדיק. וצריכין אנו לעורר רחמים שיתגלה העולם הנזכר לעיל לחוץ, וישפיע ויאיר על רישיה דעמיה המתאספים לשמוע מקרא מגילה בלב טהור, בלב של כוונה כו'. כשאומר ש"צ 'על מקרא מגילה', יכול עליה חרדה ואימה והכנעה גדולה, כי הוא עולם איום גדול ונורא. ומאור העולם ההוא יבוא שפע וניצוץ קדושה וטהרה להאיר על ישראל. ויכוין כ"א מישראל שהוא כלי מוכן לקבל הקדושה והטהרה מזה העולם, ובאותו אור של רחמים יזכה לחיים וחסד, ושלא יבואו ישראל לשום מכשול, וימחר הקב"ה רחמים עלינו להוציאנו מאפילה לאורה'.

ביום הפורים מכפר הקב"ה עוונותיהם של ישראל כיוה"כ

• כתב בספר הקדמון שער החצר בשם ספר מדרש אליהו: 'שמעתי מרבי הק' זלה"ה שיום פורים מכפר הקב"ה עוונותיהם של ישראל כיו"כ, רק יו"כ הותקן על כפרת העגל שבא לעובדו מסיבת אכילה ושתייה, לכן בדין הוא שיתענו שיתכפרו על הנמשך ממה שאכלו ושתי. אבל פורים שהישועה נמשכה ע"י שהתענו, לכן בדין שתכפרו באכילה כו'. נמצא כשם שיש כפרה בתענית כך יש כפרה ע"י אכילה ושתייה'.

והוסיף בקדושת לוי (קדושה ראשונה לפורים): 'ומעתה יתלהב לב האדם בקראו המגילה, ויכוון בקראו ובשמוע המגילה שמעתה מקבל עול תורתו ומצותיו וכו', ויכין את עצמו מה שחלף ועבר אין, ומעתה הוא מקבל עליו עול תורתו ומצותיו'. (והאריך שם עוד שיתחרט על העבר, ויקבל על העתיד כביו"ט ממש, כי השעה מוכשרת לכך).

פורים כולל כל היו"ט ועדיין מהם

• כתב ביד יוסף: 'מועד הפורים וימי שמחה הללו הם גדולים ממועדות'. וכן בחת"ס (דרשות ח"א קנו): 'עכ"פ בהא סלקינו, דפורים עדיף וקדוש מפסח ושבעות'. וכע"ז בחיד"א (דבש לפי פ' ב): 'פורים כולל כל הימים הטובים כו', פסח שבעות ר"ה יוה"כ וסוכות'. ובבני"י (חודש אדר ד' ו) כתב: 'פורים ר"ת פסח וסוכות ר"ה יוה"כ מת"ת, מכיון שהוא כולל את כל היו"ט'. וכן משמיה דהרה"ק מקאצק: 'פורים הוא תמצית כל המועדים'.

מתגלה אור הנעלם בפורים בכל עת

• כתב השפת אמת (פורים תרמז): 'כי ביו"כ נכנס הכהן גדול לפני ולפנים, וע"י כתב 'ואל יבוא בכל עת' רק ביום מיוחד, וע"י תענית כל בני"י ונענית את נפשותיהם. ובימי הפורים כתבי 'אבוא אל המלך אשר לא כדת', במקום שאין רשאים לבוא בכל עת רק בפורים, ניתן רשות להתגלות אור הנעלם בכל עת'.

כל הפושט יד לבקש מאת השל"ת נותנין לו

• הביא השער"ת (ס' תרסד סק"א) בשם הארי"י: 'סגולה להשכים ביום הפורים להרבות בתפילה ובבקשה, על כל דבר וענין, כי הוא עת רצון ושמחה בכל העולמות, וע"י אמרו כל הפושט יד נותנין לו. כן קיבלתי מגדול אחד'. וכתב בשם משמואל (תצוה תרעז), דלהמן היה כוחות גדולים וגבר על אשורוש, כדאיתא במדרש (ילקוט'ש תתרגג). ובגמ' (טו). מובא בחינה שגבר בכיכול על מלכות עילאה. ואח"כ כשגברו ישראל לקח מהרשע על כוחותיו, ונמצא א"כ שלקחו גם ענין במלכות עילאה, ובזאת משתמשים היהודים כל שנה לבקש ולצוות מאת ה'.

וכ"כ רבי צדוק הכהן מלובלין (רס"י לילה אות כב, פרי צדיק שמות פורים), שהקב"ה ג"כ מקיים מצוות הפורים, ונותן משלוח מנות ומתנות לאבינונים לכל מבקש ה'.

בפורים עולים כל התפילות לכתב בלי עיכוב

• 'וקבלנו שבימי הפורים ויכל לעלות קטנה להיכל של צדיק מופלא בלי שום מעכב, וכן עולין כל התפילות לכתב בלי עיכוב. וזהו 'ואחריה' הקטנות, 'ישגא מאד' אף בעת הגדלות. ולזה אחר הנס נשנתה שמו פתחיה, הפותח כל השערים בלי שום עיכוב להעלות כל מה שנעשה בקטנות בלי שום דיקדוק הדין. ולזה הדר קבלוה בימי אחשוורוש בהתגלות אור הרחמים שלא לדקדק כ"כ בעת עלותו לראות פני ה'. קבלתי בלחישת כל זה ונעשיתי הולך רכיל מאהבת ישראל'. (נדבת פי - קאמרנא, מאמר מותר שקלים).

בפורים יש הארה גדולה מה שלא היה מבריאית העולם

• כתב החת"ס (דרשות קסד): 'כיון דקבלת תורה בימי מרע"ה היה באונס, והדר קבלוה בימי אחשוורוש, באופן שאור קדוש הכלול במגילה הוא ממש יותר גדול ונכבד מתורתנו הקדושה בעצמה'. ובתפארת שלמה כתב (פז): 'בפורים יש מדרגה אחת גבוה מעל גבוה, מה שאינו בשבת ויו"כ כמבואר בכתבי הארי"י, שמרדכי המשיך הארה גדולה בבחינה אחת, מה שלא היה מבריאית העולם אפילו בשעת מת"ת'.

דרגות גבוהות מאד ביום הפורים

• בשם הדברי יחזקאל משינווא, דבפורים לכל יהודי יש את הכח שיש לכה"ג לפני ולפנים בקוה"ק. ועוד בספרי החסידות דהאור המתנוצץ בכתר דיום כיפור, מתנוצץ בכל שעה ביום הפורים. ובחידושי הר"ם מובא, דבמשתה היין יכול אדם להשיג דרגת אדם הראשון קודם החטא. ובמחשבת חרוץ לרבי צדוק כתב: 'סעודת פורים הוא מעין הסעודה דלעתידי'.

קליפת עמלק ענינו 'בדרך'

שמעתי מאת אאמור"ר זצ"ל הכ"מ להעיר, מדוע אצל עמלק מוזכר בעלמא שפעולתו היתה 'בדרך', כנאמר 'בדרך בצאתכם ממצרים', ואשר קרר בדרך'. וכן מצינו בשמואל (א) 'אשר עשה עמלק לישראל אשר שלו ה' בדרך', וכן 'וישלח ה' בדרך ויאמר לך והחרמתה את החטאים את עמלק ונלחמת בו עד כלותם, ועוד.

וביאר זצ"ל טעם חדש בקליפת עמלק, שענינו וכחו של עמלק הוא כשעוסקים במשהו אחר - בדרך, ולא שמים לב שמכיוון אחר ניזוקים, וצריך לעולם להיזהר בענין זה. ובפרט הוא ברוחניות, שפעמים מתעסקים במצוה אחת, וקליפת עמלק מסיתה ענין אחר. ועי' ט"ז (או"ח קצא סק"א): 'ואפילו עוסק במצוה זו ועוסק במצוה אחרת עמה, אינו נכון, כי אחי מבטל חברו'.

וכע"ז נדע מהרח"ם (אור ישראל, תביעות האור): 'אמר אדמו"ר (הגר"ס) צוק"ל, כי לפעמים גם ע"י דאגות ופחד הרוחני, תצא משפט מעוקל בדרכי המדות, כמו בימים הנוראים, האיש אשר הוא עמוס ביראת ה' ומלא פחד וחרדת הדין, יסובב מזה גירעון בדרכי ההנהגה עם חבירו, אשר צריך להמליך אותו בנחת רוח'. ועוד שם: 'ויספר לנו אדמו"ר צוק"ל כו', הנה פעם אחת בערב יו"כ בהיותו הולך לבמה"ד להתפלל תפילת מעריב, והנה לקראתו איש אחד מגדולי היראים, פחד וחרדת הדין היה נראה וניכר על פניו ודמעתו על לחיו. אדמו"ר שאל אותו להגיד לו איזה דבר הנוחוץ לו, והאיש הירא, מגודל עצבנו וחרדתו לא ענה אותו ממומה. אדמו"ר צוק"ל אמר בזה"ל: 'כאשר עברתי מעל פני האיש חשבתי בלבי, מה הנני חייב ואשם כי אתה הנך ירא אלקים, ותפחד ותרעד מיום הדין, מה' יב' זה נוגע אלי, הלא אתה מחויב להשיב אותי על שאלתי בנחת רוח, כי זהו מדרכי הטבה וגמח"י'.

תגובות לגליון הקודם

במה שהובא דברים נפלאים בענין לימוד תבנית המשכן מרבנו בחיי - יש לציין ד' מרן הגרא"ז זצ"ל בהסכמה לקונטרס 'המשכן וכליו' מהרה"ח בלומנטל זצ"ל, וז"ל בתו"ד: 'כבר אמרו חז"ל כל הלומד פרשיית קרבנות כאילו הקריבן, וכן העוסק בפרשת המשכן שהיה תחילה למקדש, וכבר אמרו חז"ל דמשכן איקרי מקדש, ומבואר דהלומד פרשת המשכן כאילו בנה המקדש והקריב בו קרבנות', עכ"ל.

מש"כ מורינו הרב שליט"א דהאוכל חביצא בתוך הסעודה אפילו לשבוע מברך עליה, מפני שניה גדר פת כלל - לא הבנתי מא"ש מדייסא בתוך הסעודה, דאע"פ שאינה בגדר פת כלל, אם נאכלת לשבוע חשיבא בא מחמת הסעודה וא"צ ברכה, כמבואר בשו"ע ומ"ב ס' קעו.

ומש"כ דהאוכל פרי ומברך בופה"ע, וגם פרי נוסף שלא כדרכו באופן שברכתו שהכל, דיש חילוק אי הוא אותו המין א"צ לברך עליו, כמו אוכל מיני דגן ואורז שנפטר האורז במעין ג', ואם הם מינים צריך לברך על השני שהכל.

ובעניי לא הבנתי מנלן לחלק בזה, דממ"נ אי דמיא לאוכל פרי מז' מינים ותפוחים, דמברך על שניהם מעין ג' כבסו"ס ר"ח, אי"כ אף בשתי מינים דינא הכי, ואם מאיזה טעם לא דמי לזה, מנלן דנפטר בסתמא הפרי השני דברכתו לכתחילה שהכל, אף שהוא מין אחד.

ובעיקר הנידון, בגליון פניני הלכה גליון 226 הביא כע"ז הג"ר אברהם זנגר שליט"א מספר ברכה אחרונה (פ"ב הע' סב ופ"א הע' א) בשם הגרי"א זצ"ל ומספר כיצד מברכים (ע' יז) בשם בעל שבה"ל זצ"ל דמי שאוכל פירות שהדרך לאוכלם חיים ואוכלם מבושלים, ואוכל ג"כ פרי גמור מז' מינים, יברך לכתחילה מעין ג' ויפטור את שניהם.

והגרא"צ שליט"א ציין ע"ז למג"א תעה סק"י והגרע"א שם, שמבואר לענין ברכה ראשונה כו"ג לכתחילה אין הפרי שדינו מהני שהכל נפטר (ושם איירי בשני מינים) ושכן יש לדקדק בהלכות ברכות והריטב"א פ"א הלכה לד שאינו נפטר בסתמא עיי"שה (ושם איירי באותו המין).

הרב משה הלוי וולפא

לפרשת כי תשא: בשאלה על שינוי הלשון בהגדרת מנין, פעם בלשון 'כי תשא', ופעם בלשון 'בפקוד אותם'. תשובה: מפורש ברש"י דלשון כי תשא אין משמעותו כלשון כי תפקוד, ופסוק זה מתפרש כך: כשתצא לדעת את סכום מנין בני"י (וזהו כי תשא את ראש), אזי צריך לספור אותם (פקידה - תפקוד).

בשאלה דמחד גיסא מדשמע דבמנין ע"י שקלים וכדו' ליכא נגף, ומאידיך גיסא כתיב במנין השקלים 'לכפר על נפשותיהם', דמשמע דגם במנין ע"י שקלים איכא נגף (כבבנין וגוללות), אלא שמחה"ש מהני לכפר שלא יבא נגף. תשובה: גם מנין גוללות עצמם וגם מנין ע"י דבר אחר מביא נגף, אלא דתרומת מחה"ש, דעל ידה נעשה המנין מהני למנוע הנגף, וכענין צדקה תציל ממות.

עה"פ 'העשיר לא ירבה' כו, ששאלו מדוע צריך לצוות זאת, הרי אם העני יתן פחות הוא יבטל מ"ע, ואם העשיר יתן יותר יעבור על לא תוסיף. תשובה: לגבי העני אכן אם יתן פחות לא יקיים מ"ע, אך אין אדם חייב להוציא כל ממונו או יותר מחומש מממונו על מ"ע, ואכן ס"ד דהעני פטור ממ"ע זו. לגבי העשיר ס"ד דמחה"ש הוי שיעור מינימום ואפשר להוסיף עליו, וכמו בליל הסדר שמותר להוסיף על הכזית מצה או על רביעית דד' כוסות.

בשאלה ד'עשו' קמא (את העם אשר עשו את העגל) משמעו דהעם הוא זה שעשה את העגל, ואילו עשו בתרא (העגל אשר עשה אהרן) משמעו דאהרן עשה את העגל. תשובה: כנראה בגלל קושיה אלימתא זו שני התרגומים הוציאו 'עשו' קמא מפשוטו ופרשוהו על העבודה לעגל, דתרגום אובנקולס פירשו: 'אשתבעדו לעגלא', ותרגום יב"ע פ"י: 'דאחנן לעגלא', ובאמת רק אהרן עשה את העגל.

בשאלה מדוע ביקש משה שלא תשרה שכניה על עכו"ם, מה שייכות בין חטא העל והכפרה עליו לבין מה שלא תשרה שכניה בעכו"ם. תשובה: אכן ענין העידר שכניה בעכו"ם אינו כלל מענין הכפרה והמחילה על חטא העגל, כאן איירי בענין חזרת נשיאת החן של בני"י אצל ה', דהיינו משה רבינו לו הסתפק בכפרה ומחילה על חטא העגל לו הוסיף לבקש שבנ"י אף יחזרו למצוא חן בעני ה'. והנה משה רבינו בקש מה' סימנים לדעת שבקשתו זו התקבלה, ואחד הסימנים היה מציאות השראת שכניה בישראל ולא בעכו"ם.

בקושיא עצומה ששאלו דמפורש ברש"י שעם ישראל לא חטאו בעגל, וכן דכתיב רגזו איש את אחיו. תשובה: הדברים נאמרו אחרי הריגת עובדי העגל, דהיינו כשנותו רק אלו שלא מיחו. ובשאלה נוספת ששאלו שם, וכי על אי מחאה מגיע עונש כה גדול. תשובה: ישנן נסיבות שבהן מענישים הרבה על אי מחאה.

הרב עזריאל בוכנר

טנא מלא ברכות נשאר בזאת קמיה ידידנו חברי קהילתנו הק' לרגל השמחות השרויות במעונם:

הרב **שמואל בנימין כהן** שליט"א ומשפ' לרגל הולדת הנכד

בן לחתנו הרב **צבי יהודה פובדילו** שליט"א ומשפ'

לשליחת חומר לגליון או תגובות
פקס: 039578855 | או במייל:
gmail.com@7177790

נציב מאור

שבת קודש - פ' ויקרא

ליזכות החתן הרב

יעקב שרגא פייבל ב"ר

אברהם בן שליט"א

ברסלעויער

והכלה **שרה ב"ר**

אברהם 'שעיהו תחי'